



شھري

اندرين صفاخن ۾

- * ڪارو پاڻي زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو.
- * سنڌ جا منگه
- * بجليءَ جي پيداوار ۽ ماحوليات
- * ڪپهه جي تباهي جا سبب
- * منھوڙي ۽ ڪياماڙيءَ جون تاريخي عمارتون

شھري

آڪٽوبر کان ڊسمبر 1996ع

شھرين جي آواز شي به ڏيان ڏيو

شديد عوامي دٻاءَ جي ڪري غيرقانوني عمارتن جي تعمير کي روڪڻ ۽ انهن کي ڊاهڻ جو سلسلو جاري آهي. شھري بهتر ماحول لاءِ ان سلسلي ۾ چند غلط فهمين جي ازالو جي ڪوشش ڪئي آهي.

شھري کي هي احساس ٿي ويو هو ته جيڪڏهن انهن غيرقانوني سرگرمين کي نه روڪيو ويو ته ان جا نتيجا مستقبل قريب ۾ ئي هن شهر ۽ سندس شھرين جي حق ۾ نهايت تباه ڪندڙ هوندا. انهيءَ ڪري انفرادي رابطن، سميٽرن ۽ ورڪشاپن، پروپيگنڊا جي ذريعن ۽ بين وسيلن جي مدد سان هي ڪوششون ڪيون ويون ته ان بحران جي وڏن سببن جي وضاحت ڪئي وڃي ۽ انهن قدامت جي به نشاندھي ڪئي وڃي، جن جي مدد سان ان سلسلي ۾ مثبت تبديليون آڻي سگهجن. انهيءَ ڪري ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي، ڪي ڊي اي، ڪي ايم سي جي عملدارن، بلڊرز، ضلعي انتظاميا، سياستدانن، عام شھرين ۽ عدليه جي اعليٰ ترين سطح تائين رابطو ڪيا ويا. ان ڊگهي عمل جي نتيجي ۾ جنهن ۾ ايڊيوڪيشي، ميٽنگز، احتجاج ۽ عدالتي ويڙه شامل آهن، ڪافي ڪاميابيون حاصل ٿيون آهن. ان مسلسل جدوجهد ۾ ذڪر لائق مرحلو تڏهن سامهون آيو، جڏهن هن سال جي شروع ۾ وڏي تعداد ۾ غيرقانوني عمارتون سيل ڪيون ويون ۽ ڪمشنر ڪراچي ۽ سنڌ جي اڳوڻي وڏي وزير جي حڪمن تي بعد ۾ دائيون ويون، جيڪو عمل اڃا تائين جاري آهي. مقامي اخبارن ۾ ان هلندڙ عمل جي متعلق خبرون ڇپجنديون



”شھري“ جو موقف آهي ته ”آباد“ جنهن جڳتني ۽ پريشانئيءَ جو اظهار ڪيو آهي اهو حقيقتن تي ٻڌل ناهي، ڇاڪاڻ ته تعميراتي قانون ڪنهن به لحاظ کان گھڻ ماڙ عمارتن جي تعمير ۾ رڪاوٽ نٿا بڻجن.

آهي، کليل جڳهون تيزي سان ختم ٿي رهيون آهن. ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي، ڪي ڊي اي جي آفيسرن ۽ بلڊرن جي ناپاڪ گڻ جوڙ جي نتيجي ۾ شھرين جي بنيادي شھري سهوليتن ۽ علائقي ۾ رهندڙن جي صحت کي سخت نقصان پهچي رهيو آهي ۽ ان جي محرڪ قوت دولت گڏ ڪرڻ جي لالچ آهي.

رهيا آهن. انهن سرگرمين جي نتيجي ۾ هي علائقا جيڪي ڪڏهن منظر رهائشي علائقا هئا، هاڻي بدصورت آبادين ۾ تبديل ٿي رهيا آهن. شھري سهوليتون مثلاً: پاڻي، سيوريج، بجلي ۽ گند ڪچري وغيره جي صفائيءَ تي برداشت کان وڌيڪ بار پئجي رهيو آهي. شھر ۾ جتي پهريائين ٽي پارڪن ۽ راند جي ميدانن جي کوٽ

تقريباً ٽي سال اڳ شھري هڪ مهڻو شروع ڪئي هئي، جنهن جو مقصد ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي ۽ ڪي ڊي اي جي ڪمن جي باري ۾ Openess ۽ محاسبِي ۽ قانون جي حڪمراني جي اصولن جي باري ۾ عام شعور پيدا ڪرڻ هو. ان قسم جي مهڻو جي شروعات ان ڪري محسوس ڪئي وئي، جو اڏاوتي قانونن جي ڪلمر ڪلا خلاف ورزين وارا معاملا خطرناڪ شرح کان به وڌڻ لڳا هئا. جنهن ۾ زمين جي استعمال ۾ غيرقانوني تبديلي پڻ شامل آهي. خالص رهائشي علائقن ۾ رهائشي پلاٽن تي گھڻ ماڙ عمارتن جي تجارتي منصوبن جي منظوري ڏني پئي وڃي.

اهڙا واقعا خاص طور تي ڪراچيءَ جي پراڻين ۽ ترقي ڪيل هائوسنگ سوسائٽين مثلاً: گارڊن ايسٽ، جمشيد روڊ، گارڊن ويسٽ، پي اي سي ايڇ ايس، بهادرآباد، لياري ۽ ڪارا در وغيره جهڙن علائقن ۾ ظاهر ٿي رهيا آهن ۽ اتي وڌيڪ منزلن جي اڏاوت سڀ کان وڌيڪ تشویشناڪ ڳالهه آهي.

مثال جي طور تي گارڊن ايسٽ، گارڊن ويسٽ ۽ جمشيد ڪوارٽرز کي وٺو، جتي قانون مطابق صرف گرائونڊ پلس ون تعمير جي اجازت آهي، پر اتي بلڊرز ست ۽ نو ماڙ عمارتون اڏائي



G-206 بلاڪ 2 جي اي سي ايج ايس
ڪراچي 75400 ياڪستان
ٽيليفون 4530646
فيڪس 92-21-4548226

ايڪسپوزٽر: حميرا رحمان - پتو: رتو
لسٽنگ نمبر: 492-3917 ايڪس 494-8118

ڪميٽي

چيئرمين: قاضي فائز عسي
وائيس چيئرمين: حسن جعفري
جنرل سيڪريٽري: امير علي پٽي
خزانچي: حبيب احمد

ڊائٽر انو رويي - فوجان انور
وڪيل: پري سوزا - نوبت حسين
حميرا رحمان

شھري جو عملو

ڪوارٽر ڊپٽي سروس مئجسٽر
انسٽيٽوٽ ڪنٽرولنگ ڪمپل ايڪس ڪان
سيڪريٽري سروس ٽائينڊ فائز
انچارج سٽر قانون امير علي پٽي

شھري ذيلي ڪميٽيون

- 1- بڏلان: حبيب احمد
- 2- وري جو محفظو: دانش انور رويي
- 3- ميبيا ۽ ٻاهريان- رابطو: حميرا رحمان
- 4- ٽائون: قاضي فائز عسي
- 5- پارڪ ۽ لٽريچ (ٽرافي): امير علي پٽي
- 6- مالياتي حصيدار: حبيب احمد

ذيلي ڪميٽين جي ميمبرسٽي شھري سروس اي اي جي سيني ميمبرن لاءِ ڪيل آهي. شھري جي حوالي سان ڪم مضمون جي ڪنهن به تبديل يا تبديل جي اجازت ڪندا سون ايڪسپوزٽر/ايڪسپوزٽر جي ڪم جي حوالي ڪيو ويندو آهي. شھري سروس جي حوالي سان مضمون ميمبرسٽي سروس جي حوالي ڪيل آهي.

قلمني تعاون جي اڃا تائين وڌندي

ٽيمپوري رڪارڊ ڪم ڪار رهنمائيءَ جي لاءِ شھري جي ايس سان رابطو ڪرڻ شھري خوراڪ جي پوزيشن جو ملڪو ڪمپنن، وچولي ۽ وڏي ائبني وائڻ ڪوٺڻ، شاگردين، پيشو ماڻهن، ماحوليات جي مقرر، پائيس جوڙجڪون، غير سرڪاري تنظيم ۽ ٻين سطحن تي مشتمل آهي.

ٽي ائوٽ ۽ ٻيڙائين پوسٽنگ پرووڪشن

شھري سروس جي ايڪسپوزٽر ۽ مقامي حصيدارن کي ايڪسپوزٽر ڪري ٿو. اهي اشتهارن/مطلبن جي ذريعي اسان جي پورٽل جي اسڪرين تي پيدا ڪن.

مالي تعاون - ڪيريڪٽر نو ماڻ قانوني ڊيشن

ميمبر

ICUN جي ورلڊ ڪنٽرول وائيس پوزيشن

رهنديون آهن. ان درامي جا لاڳاپيل سمورا اداڪار مثلاً: "آباد"، ڪي بي سي اي، ڪي ڊي اي ۽ ترقيءَ جا ماڻھو ان سلسلي ۾ پنهنجو پنهنجو مؤقف پيش ڪري رهيا آهن. هلندڙ مهيني جي خلاف احتجاج ۾ "آباد" (ايسوسي ايشن آف بلڊرز اينڊ ڊولپرز) جو آواز سڀ کان وڌيڪ زوردار آهي. سندن مؤقف آهي ته موجوده اڏاوتي قانون، سٺي ڦاٽا ۽ مانيٽر موجوده زميني حقيقتن ۽ شھري جي وڌندڙ رهائشي ضرورتن سان ڪجهڙائي نه ٿا رکين، انهيءَ ڪري انهن موجب اهڙا سخت قدم نه کڻيا وڃن، ڇاڪاڻ ته هي گهڻ ماڻھو عمارتون شھري جي وڌندڙ رهائشي ۽ تجارتي ضرورتن کي پورو ڪرڻ لاءِ اڏيون پيون وڃن. آباد جو چوڻ آهي ته حڪومتي اهلڪارن جي ڪارروائيءَ جي نتيجي ۾ عام شھرين جا اهي لکين ڪروڙين رپيا ٻڏي ٿا وڃن، جيڪي انهن، تعمير روڪڻ ۽ ٻاهڻ وارين عمارتن جي فليٽن ۽ ڊڪٽن جي خرابداري يا ڪرائي (سوزا) تي حاصل ڪرڻ جي لاءِ ادا ڪيا آهن.

شھري جو مؤقف هي آهي ته آباد جنهن پرڀاشي ۽ تشویش جو اظهار ڪيو آهي، اهي حقيقتن تي ٻڌل نه آهن، ڇاڪاڻ ته اڏاوتي قانون ڪنهن به صورت ۾ گهڻ ماڻھو عمارتن جي اڏاوتن جي تعمير جي اڳيان ڪڏهن به رڪاوٽ نٿي ٿا اچن، بشرطڪ واسطيدار قانونن ۽ طريقن ڪار جي پابندي ڪئي وڃي جيڪڏهن سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي سيڪشن 12 (بلڊنگ جي اين او سي جي وڪري) جي پابندي ڪئي وڃي ۽ ان ۾ ڏنل طريقن ڪار تي سختيءَ سان عمل ڪيو وڃي ته اهڙو ڪوبه بحران ڪڏهن به پيدا نه ٿيندو.

پر ڇاڪاڻ ته بلڊنگ پلان ۽ مانيٽ جو موجود هئڻ اهڙو هوندو آهي، جو بلڊرز انهن قانونن تي عمل ڪرڻ جا قابل نه ٿي هوندا آهن. اهي ڪي بي سي اي ۽ ڪي ڊي اي جي اهلڪارن سان ملي پڪت ڪري، ان کي آسانيءَ سان نظرانداز ڪري ڇڏيندا آهن. عام طور تي واڌوڌا جو طريقو هي هوندو آهي ته نڪتا منظور ڪرايا ويندا آهن ۽ پراجيڪٽ مانيٽر تي هڪ پڪنگ آفيس ٺاهي ويندي آهي ته جيئن ٽين پارٽي جي لاءِ دلچسپي پيدا ٿي سگهي. صرف هي ئي نه ته عمارت جي ڍانچي جي سلسلي ۾ خلاف ورزيون ڪيون ٿيون وڃن، پر هر قسم جي قانوني طريقن ڪار ۽ عمارت جي بنيادي تصور جي ئي بلڊرز پڇڪڙي ڪندا آهن.

جيستائين عام شھرين جي لکين، ڪروڙين رپين جي ٻڏي وڃڻ جو تعلق آهي ته ان سلسلي ۾ شھري جي واڌ آهي ته شھري اڏاوت سميت سمورين لاڳاپيل پارٽين جي فائدين تي مشتمل هڪ ڪميٽي قائم ڪئي وڃي، ان ڪميٽيءَ جي ذمي اهو ڪم هجي ته اها سڀل ڪيل عمارتن جي معائني ۽ اڏائڻ جي طريقن ڪار جي سفارش ڪري ۽ ڏسي ته انهن عمارتن ۾ ڪيتري حد تائين خلاف ورزيون ڪيون ويون آهن.

شھريءَ کي هي احساس ٿي ويو هو ته جيڪڏهن انهن غيرقانوني سرگرمين کي نه روڪيو ويو ته ان جا نتيجا شھري ۽ سندس شھرين جي حق ۾ نهايت تباھ ڪندڙ هوندا.

پر پوءِ به اهو لڳي ٿو ته گهڻ ماڻھو عمارتن جي تعمير جي سلسلي ۾ سمورا وڏا وڏا فيصلو عام راءِ معلوم ڪرڻ کان سواءِ ئي ڪيا وڃن ٿا، جنهن شاهراهه فيصل تي گهڻ ماڻھو عمارتون تعمير ڪرڻ جي اجازت ڏيڻ جي سلسلي ۾ اهو جنهن کي شھري سميت عوام چيلنج ڪرڻ جو ارادو رکين ٿا. شاهراهه فيصل کي هڪ تجارتي سڙڪ جو نالو ڏنو ويو آهي ۽ ان تي گهڻ ماڻھو عمارتن جي اڏاوتن جي اجازت ڏني وئي آهي، روه جي ٻنهي پاسن کان رهائشي گهر وزارت تعميرات، پي اي سي ايج ايس ۽ محمد علي هائوسنگ سوسائٽي جي معرفت وفاقي حڪومت جي ملڪيت آهن، جيڪي هن ايراضيءَ جا لائسنس رکندڙ آهن، پر ان جي باوجود ڪرايو سوسائٽي کي ان فيصلي سازيءَ جي عمل

بابت صفحي 19 تي

مناسب طريقو

عمارتن جو وڪرو

- 1- ڪوڊ بلڊر لاڳاپيل اشارتيءَ کان تحريري اجازت حاصل ڪرڻ کان پهريان ڪنهن عمارت جي فروخت جي لاءِ ڪنهن به ٻڌڻ ۽ ڏسڻ واري ذريعي سان تشهير نه ڪندو ۽ پنهنجي اشتهار ۽ عمارت جي باري ۾ اهي سمورا تفصيل فراهم ڪندو، جيڪي مقرر ڪيا ويندا.
- 2- اشارتي جي طرف کان ذيلي شق نمبر 1 جي تحت جيڪا منظوري ڏني ويندي، ان کي بلڊر جي دفتر ۾ يا عمارت جي سائين تي نمايان طور لڳايو ويندو.
- 3- بلڊر ان بلڊنگ ۾ ڏنل رهائشي يونٽن جي تعداد کان وڌيڪ تعداد ۾ ذيلي شق 1 جي تحت اشتهار جي جواب ۾ حاصل ٿيڻ وارين درخواستن کي نه ٿي قبول ڪندو ۽ نه ٿي رجسٽرڊ ڪندو.
- 4- اشتهار جي ڪري درخواست ملڻ جي صورت ۾ بلڊر ۽ درخواست ڏيندڙ جي وچ ۾ عمارت جي تعمير ۽ منتقلي جي باري ۾ هڪ معاهدو ٿيندو ۽ ان معاهدي ۾ خاص طور تي ان تاريخ جو نعين ٿيندو، جڏهن تعمير مڪمل ٿيندي ۽ عمارت جو قبضو ڏنو ويندو ۽ اها تاريخ پڻ جنهن تي سموري رڪارڊ ادا ڪئي ويندي.

سيل ٿيل عمارتن جي تفتيش

'شهرائي' جو موقف

قاضي فائز عيسيٰ سيل ٿيل عمارتن جي بحران متعلق مسئلن ۽ موجوده صورتحال جي خاتمي جي باري ۾ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ جي هائوڪين ڪوششن جي يقين لائق هئڻ جي باري ۾ تفصيلي طور خيالن جو اظهار ڪيو آهي.

عظيم تر ڪراچي شهر جي شهرين جي پٺيءَ ۾ هڪ ڀيرو وري خنجر نٿيو ويو آهي، جنهن جي رپورٽ 'شهرائي' بهتر ماحول لاءِ ڪي پنهنجن ذريعن کان ملي آهي. جيڪا 'آباد' جي ميمبرن جي سيل ٿيل پراجيڪٽن جي باري ۾ تحقيقات جي لاءِ قائم ٿيل ڪميٽيءَ مرتب ڪئي آهي. (جڏهن ته ان رپورٽ جي نقل ڪاپي 'شهرائي' کي ڏيڻ لاءِ درخواست ڪئي وئي ته ڪمشنر ڪراچي يا ڊائريڪٽر جنرل ڪي ڊي اي جي طرفان ان جو ڪو به جواب نه ڏنو ويو) ان ڪميٽيءَ جي تشڪيل، ان جو طريقو ڪار ۽ ان جون سفارشون اعتراض جوڳيون آهن.

رڪن اجائي آهي. اهڙي ڪميٽيءَ جي تشڪيل مان ئي اعتماد ختم ٿي چڪو آهي ۽ هر شهرائي ان سلسلي ۾ سوال ڪرڻ ۾ حق بجانب آهي ته: * ڪميٽيءَ ۾ معاملن جي ڄاڻ رکندڙ شهرين کي ڇو نه شامل ڪيو ويو؟ * غير سرڪاري تنظيمن جي نمائندن کي ميمبر جي حيثيت ۾ شامل ٿيڻ جي دعوت ڇو نه ڏني وئي؟ * ڪميٽي صرف دلچسپي رکندڙ پارٽين تي ٻڌل هئڻ ڪري، ان جي رپورٽ يا سفارش اعتبار جي لائق نه رهي آهي.

ڪميٽيءَ جو طريقو ڪار

ڪميٽيءَ انتهائي ڳجهي نموني ڪم ڪيو. دلچسپي رکندڙ پارٽين يا لاڳاپيل شهرين کي پنهنجي راءِ ڏيڻ لاءِ ڪوبه پبلڪ نوٽيس نه ڏنو ويو. نه ئي خودمختيار ماهرن، پيشه ور تنظيمن يا ماحولياتي غيرسرڪاري تنظيمن کي پنهنجي ماهرائي راءِ ڏيڻ لاءِ دعوت ڏني وئي. رپورٽ ۾ جنهن اڪيلي راءِ جو ذڪر ڪيو ويو آهي، اها 'آباد' جي هئي. (ڪميٽيءَ جا پنهنجن مان ٽي ميمبر 'آباد' جا ميمبر آهن). رپورٽ ۾ ان ڳالهه جو ڪوبه ذڪر نه آهي ته، ڪميٽيءَ جا اجلاس ڪڏهن، ڪيترا دفعا ۽ ڪٿي ٿيا. ذڪر ڪيل رپورٽ ۾ ان ڳالهه جو به ذڪر نه آهي ته ان سلسلي ۾ ڪنهن اڳوڻي رپورٽ تي به غور ڪيو ويو، قانونن جو جائزو ورتو ويو يا ماهرن کان مشورو ورتو ويو.

ڪميٽيءَ جون سفارشون

ڪميٽيءَ معاملن جو باقاعده ۽ مناسب طور تي تجزيو ڪرڻ کان سواءِ پنهنجو هي فيصلو صادر ڪيو ته: *خلاف ورزي جي انهن معاملن کي هڪ اهڙو ڪمر سمجهيو وڃي، جيڪو پهريائين ئي ڇڪو آهي ۽ ان سلسلي ۾ بهترين رستو اهو آهي ته ڪي ڊي اي جي گورننگ باڊي پنهنجي قرارداد نمبر 1993/879ع ۾ جيڪي اضافي فيصلا ۽ بيون رهنون مقرر ڪيون آهن، انهن جي ادانگي کان پوءِ انهن معاملن کي قاعدن جي مطابق قرار ڏنو وڃي.

جيڪڏهن انهن علائقن کي باقاعده ڪرڻ جي تجويز منظور ڪئي وڃي ته ان جي لاءِ سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي شق 19 (1-1) ۾ ضروري ترميم ڪرڻ جي ضرورت پوندي.

جيڪڏهن ذڪر ڪيل ڪميٽيءَ جي سفارش تي ڪهڙي به طرح عمل ڪيو ويو ته ان سان شهرين جا حق بريءَ طرح متاثر ٿيندا.

(1) ان سان هي اصول ثابت ٿيندو ته جرمر ڪرڻ وارو فائدي ۾ رهندو آهي.

(2) ان سان ماڻهن کي هيءَ هٿي ملندي ته اهي قانون جي پابندي نه ڪن، ڇو ته قانون جي خلاف ورزي ڪرڻ کان پوءِ هي دليل ڏني سگهجي ٿو ته اهو ڪم ته هاڻي ئي چڪو آهي.

(3) ان سان غيرقانوني مسئلا ۽ پيچيدگيون پيدا ٿينديون. مثلاً مستقبل ۾ جيڪڏهن ٻيا ماڻهو

اڏاوتي قانون جي خلاف ورزي ڪن ۽ انهن کي باقاعده Regular نه ڪيو ويو ته هيءَ دعويٰ ڪري سگهن ٿا ته انهن جي خلاف انتقامي ڪارروائي ٿي آهي يا انهن سان امتياز روا رکيو ويو آهي. ڊپارٽمينٽل طريقو ڪار کي هڪ طرفي طور تي پنهنجي مرضيءَ سان نه ٿو بدلائي سگهجي ۽ اهو به قانون توڙيندڙن جي سهوليت جي خاطر.

(4) ڪميٽيءَ اهو تسليم ڪيو ته ريگيولر ائيزيشن جي لاءِ قانون جي شق 19 (1-الف) ۾ ترميم ڪرڻي پوندي، ان ڪري ڪميٽيءَ جي سفارش تي عمل ڪرڻ جي لاءِ قانون ۾ تبديليءَ جي ضرورت پوندي. اهڙي سفارش ڪري ڪميٽيءَ پنهنجي اختيار جي حدن کي اورانگهيو آهي. ڪميٽيءَ مان هيءَ توقع ڪئي وئي هئي ته اها موجوده قانونن جي دائري ۾ رهندي پنهنجون سفارشون ڪندي. ڪميٽي مان هيءَ توقع هرگز نه ڪئي وئي هئي ته اها چند بلڊرن کي فائو بهجائڻ لاءِ قانون تبديل ڪرڻ جو مشورو ڏيندي. جيڪڏهن مقنن ڪميٽيءَ جي سفارش تي عمل ڪندي ته سخت نڪتو چيني ٿيندي ۽ مڪر ۽ فريب جو الزام لڳندو.

ڪميٽيءَ تي تبصرو

ڪميٽي نه صرف انهن بلڊرن جي حمايت ڪئي، جيڪي قانون توڙين ٿا پر ان کان به هڪ قدم اڳتي وڌي انهن جي مڪمل حمايت ڪئي. ان سلسلي ۾ رپورٽ جو هيٺيون ٽڪرو شهرين جي لاءِ اشارو آهي. هي تجويز ڪيو وڃي ٿو ته

انهن معاملن جو فيصلو انهن خدمت کي نظر ۾ رکندي ڪيو وڃي جيڪي آباد جا ميمبر بي گهر ماڻهن کي پناه جي لاء جڳه ڏيڻ جي سلسلي ۾ سرانجام ڏئي ڪري رهيا آهن.

هيءَ ڳالهه سمجهه ۾ اچڻ جوڳي آهي ته ڪميٽيءَ ۾ آباد جا ميمبر ته اهو بيان ڏيئي سگهن ٿا پر حيرت جوڳي ڳالهه هيءَ آهي ته ڪي بي سي اي جو ڪنٽرولر ۽ ڊپٽي ڪنٽرولر به ان جي توثيق ڪري رهيا آهن. آباد جا ميمبر هن دنيا جا ايڏي ڪونه آهن، جو اهي خلق جي خدمت ڪري رهيا هجن، پر اهي پنهنجي ڪاروبار مان نفعو حاصل ڪرڻ جي توقع رکن ٿا. هڪ بلڊر عام طور تي گرائونڊ فلور جي تعمير سان ئي زمين تي ڪيل سرمائي ڪاري واپس ڪڍي وٺي ٿو ۽ هر اضافي منزل جي اڏاوت سان ان کي 50 سيڪڙو کان وڌيڪ نفعو ٿئي ٿو. جڏهن ايڏي وڏي نفعي جو سوال هجي ته پوءِ بدعنوانين جو ڪهڙو نڪاڻو؟ پوءِ ان معاملي ۾ سياستدانن ۽ بدعنوان ڪي بي سي اي جي عملدارن جون خدمتون حاصل ڪيون وڃن ٿيون ته جيئن عمارت وڌ کان وڌ بلند ٿي سگهي ۽ کليل جڳهن جي قانونن کي پامال ڪري سگهجي. ان صورتحال ۾ جڏهن ڪي بي سي اي تي عوام جو دٻاءُ وڌندو آهي ته ڪارروائي ڪئي وڃي ته پوءِ ريگيولائيزيشن جي تجويز ڏني ويندي آهي.

هيءَ نام نهاد ريگيولائيزيشن قانون ۽ نظم ۽ ضبط جي اصولن تي قائم معاشري جي تصور جي قطعاً ابتڙ آهي. جيڪڏهن ريگيولائيزيشن کي ئي واحد حل تسليم ڪيو وڃي ته پوءِ سمورن اڏاوتي قانونن ۽ ريگيوليٽري ادارن کي ختم ڪيو وڃي ۽ هر قسم جي اڏاوتي سرگرمين جي لاءِ صرف ريگيولائيزيشن فيءَ جي هڪ اسڪيم برقرار رکي وڃي.

ان اسڪيم جو مقولو هي هجڻ گهرجي ته، اڏاوت ڪندا وڃو ۽ اڏاوتگي به ڪندا وڃو. پر هيءَ ڳالهه يقيني آهي ته ڪي بي سي اي اهڙي سفارش هرگز نه ڪندي ۽ نه ئي پارليامينٽ ان جي حمايت ڪندي، ڇو ته ان جي نتيجي ۾ بدعنوان بلڊنگ اٿارٽيز ۽ سياستدانن جي هٿان امتيازي اختيار ڦرجي ويندا ۽ جيڪا شيءِ قانوني طور خريد ڪري سگهجي ٿي، ان لاءِ رشوت ڏني نه ٿي سگهجي.

آئيندي جي راه

هڪ سال کان وڌيڪ وقت گذري ويو آهي، جو ان ڪميٽيءَ اها رپورٽ پيش ڪئي هئي، جيڪا ان وقت جي ايڊمنسٽريٽر ڪي ايم سي فهمر الزمان سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس 1979ع ۾ ترميمون تجويز ڪرڻ لاءِ قائم ڪئي هئي. هيءَ ڪميٽي هيٺين پيش ور ماهرن تي مشتمل هئي.

جناب نعيم الرحمان بار آئٽ لاءِ، جناب عارف حسن آرڪيٽيڪٽ، جناب رنوف اختر فاروقی ان وقت چيف ڪنٽرول بلڊنگ ڪي بي سي اي، ڪي ڊي اي جو نمائندو جناب مخدوم علي خان بريسٽر آئٽ لا، قاضي فائز عيسيٰ بريسٽر آئٽ لا، پروفيسر محمد نعمان، ايڊمنسٽريٽر جي فني مشير جي حيثيت سان ڪميٽيءَ جي اجلاس ۾ شرڪت ڪندا رهيا.

ڪميٽيءَ ٽن مهينن جي عرصي ۾ ڪيترائي اجلاس ڪيا ۽ ترميمون تجويز ڪيون، جن کي سمورن ميمبرن متفق طور تي قبوليو هو. هي معلوم نه ٿي سگهيو آهي ته هڪ سال گذرڻ کان پوءِ به حڪومت انهن سفارشن

وحي ته عوام کي چڱيءَ طرح خبر هجي ته بلڊر کي عمارت جي تعمير جي اجازت ڏني وئي آهي ته جيئن بي خير شهري پنهنجي رقم غيرمجاز منصوبن ۾ نه پوڙين. هي به تجويز ڪيو ويو ته.....

هر ڊولپر ۽ بلڊر پنهنجي اڏاوتي سائيٽ تي هڪ سائين بورڊ لڳائيندو، جنهن تي ان اٿارٽيءَ جو نالو لڳائيندو، جنهن ان منصوبي جي اجازت ڏني آهي. اتي اهو منظور ٿيل پلان به هوندو، جنهن تي سائيٽ جي مالڪ، ڊولپر، بلڊر، آرڪيٽيڪٽ ۽ لاڳاپيل انجنيئر جا نالا ۽ انڊريس لکيل هوندا. انهن شرطن جي پوراڻي جي ناڪامي جي صورت ۾ هي سمجهيو ويندو ته پلاٽ تي اڏاوت لاڳاپيل اٿارٽي جي منظوريءَ کان سواءِ ڪئي پئي وڃي ۽ ان تي لاڳاپيل اٿارٽي طرفان مناسب ڪارروائي ڪئي ويندي.

(3) عوام کي وڌيڪ تحفظ ڏيڻ ۽ غيرقانوني عمارتن ۾ ٿرڊ پارٽي جو مفاد پيدا ڪرڻ جي روڪٿام لاءِ هي تجويز ڪيو ويو ته.....

ڪميٽيءَ انتهائي ڳجهي زموني ڪم ڪيو، دلچسپي رکندڙ پارٽين يا لاڳاپيل شهرين کي پنهنجي راءِ ڏيڻ لاءِ ڪوبه پبلڪ نوٽيس نه ڏنو ويو. نه ئي خودمختيار ماهرن، پيشه ور تنظيم يا ماحولياتي غيرسرڪاري تنظيم کي پنهنجي ماهراتي راءِ ڏيڻ لاءِ دعوت ڏني وئي

ٻين نافذ ٿيل قانونن کان قطع نظر رجسٽريشن ايڪٽ 1908ع جي تحت ڪنهن به قسم جي عمارت جي وڪري ۽ ليز جي رجسٽريشن ان وقت تائين ناقابل عمل نه هوندي، جيستائين ان عمارت جي لاءِ لاڳاپيل اٿارٽي جي طرفان حاري ڪيل ٽڪمبل جو سرٽيفڪيٽ ڏهيو رجسٽريشن آفيس کي نه ڏيکاريو وڃي ۽ ان جي هڪ نقل ڪاپي وڪري يا ليز جي دستاويز سان گڏ شامل نه ڪئي وڃي.

(4) عوام کي ڏوڪي ڏيڻ کان وڌيڪ محفوظ رکڻ جي لاءِ هي تجويز ڪيو ويو ته.....

ڊولپر يا بلڊر اٿارٽي وٽ پراجيڪٽ جي ماليت جي 2 سيڪڙو جي برابر رقم جمع ڪرائيندو ته جيئن ان رقم مان الاٽي يا منتقلي ڪرائڻ واري جي دعويٰ جي اڏايتگي ٿي سگهي. جيڪڏهن ڪابه دعويٰ هجي ته ان جي اڏايتگي کان پوءِ اٿارٽي

باقي رقم جيڪا گورنمينٽ سيڪيورٽيز ۾ هڻي وئي هئي، پارنهن مهينن جي اندر منافعي يا مارڪ اپ سان بلڊر کي موٽائي ڏيندي. (5) ان ڳالهه جي ضمانت لاءِ ته اٿارٽيءَ جي ملازمن تي ڪنهن به قسم جو سياسي يا ڪوبه دٻاءُ نه وڌو ويندو ۽ ديانتدار ملازمن جي حوصله افزائي ۽ بدعنوانن ۽ اهل ماڻهن جي حوصله شکن جي لاءِ سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس ۾ مڪمل تحفظ جي هيٺين شق جو وڌارو ڪيو ويندو.

اٿارٽي جي ڪنهن به آفيسر جي طرفان بدديانتِي يا بدعنواني جي صورت ۾ ڪميٽي کي شڪايت ڪئي ويندي، جيڪا مناسب تحقيقات کان پوءِ حڪومت کي سفارش ڪندي ته ان آفيسر کي برطرف يا معطل ڪيو وڃي، ڏنڊ وڌو وڃي يا وارننگ ڏني وڃي ۽ ان کي ان آفيسر جي سالياني خفي رپورٽ ۾ شامل ڪيو وڃي.

وضاحت

بدعنواني جي اصطلاح مان مراد ڪنهن سرڪاري ملازم يا اٿارٽيءَ جي ڪنهن آفيسر جي طرف کان آرڊيننس يا قاعدن ۽ ضابطن جي ڀڃڪڙي آهي.

سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي وڌيڪ اصلاح ۽ انکي وڌيڪ مؤثر بنائڻ جي لاءِ ان ۾ وڌيڪ واڌارن ۽ اصلاحن جي تجويز پيش ڪئي وئي. انهن ترميمن تي هڪ نظر وجهڻ سان ئي اهو اندازو ٿي ويندو ته جيڪڏهن اهي اصلاحات نافذ ڪيا وڃن ها ته ان صورتحال کان آسانيءَ سان بچي سگهجي پيو. جيڪا هائي سامهون آهي. اهڙن پيش ور فردن جن جو ڪوبه مفاد نه آهي، تن اڏاوتي قانونن کي بهتر بنائڻ جي لاءِ رضاڪاران طور هي تفصيلي تجويزون پيش ڪيون آهن ۽ حڪومت جي سهوليت ۽ وقت بچائڻ جي لاءِ قاعدن جو مسردو به پيش ڪيو آهي، جنهن کي مقصد منظور ڪري عمل ۾ آڻي سگهجي ٿي، پر ائين ٿو پائنجي ته اهو سڀ ڪجهه زيان ٿي رهيو آهي. اهڙين حالتن ۾ واقعي هي سوال ڪري سگهجي ٿو ته جڏهن صورتحال جي سڌاري لاءِ نوس تجويزون پيش ڪيون وينديون آهن ته پوءِ انهن تي عمل ڇو ڪونه ڪيو ويندو آهي؟

(قاضي فائز عيسيٰ شهري جو چنبريسن ۽ قانوني سب ڪميٽي جو ميمبر آهي)

ڪارو پاڻي زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو

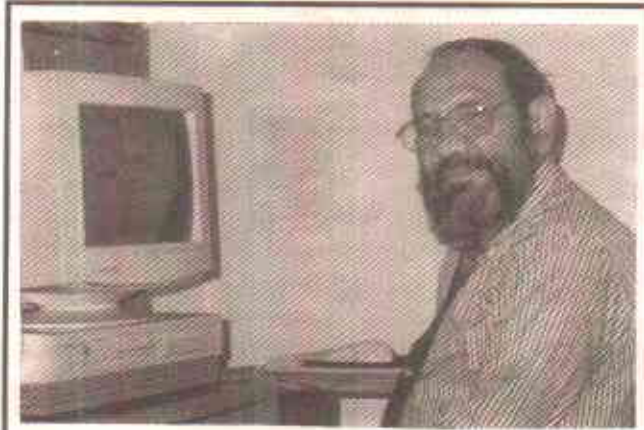
لائق لرنياڻيون جهاڙيون پوکيون وڃن ٿيون. آسٽريليا ۾ روڻ ۽ بڪرين جا وڏا وڏا فارمر صرف ان قسم جي زراعت جي ڪري ئي فائز آهن. هالينڊ ۾ زمين جي کوٽ جي ڪري سنڌ کي هٽائي وارياسن سامونڊي ڪنارن تي چئنڊر پوکيو وڃي ٿو ۽ ان تي جانور پاليا وڃن ٿا. ڪجهه ٻين ملڪن مثلاً: ڏکڻ آمريڪا، ميڪسيڪو، ڏکڻ آمريڪا جي گڏيل رياستن، مصر ۽ اسرائيل وغيره ۾ بايو سيلٽين زراعت مان ڀرپور فائڊو ورتو پيو وڃي.

سوال: ڇا اسان اهڙي زراعتي طريقي کي ٿو ۾ استعمال ڪري نه ٿا سگهون؟

جواب: يقيناً، ڪري سگهون ٿا ۽ اسان کي ڪرڻ گهرجي. سڀ کان پهريائين ته مان هي چونڊس ته ٿر حقيقت ۾ ريگستان نه آهي، ان معنيٰ ۾ جنهن ۾ اسين چوندا آهيون ته، ٿر ريگستان آهي. ٿر ۾ ڪيترن ئي جڳهن تي آبادي ۽ سرسيزي آهي. جڏهن ته ريگستان ۾ اوهان ميلن تائين هلندا وڃو ته توهان کي ڪٿي زندگي نظر نه ايندي، ان ڪري توهان اهڙي زراعت جي طريقي مان آسانيءَ سان فائڊو وٺي سگهون ٿا. مان ذاتي طور تي ان سلسلي ۾ پنهنجون خدمتون ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. پر اهڙن ڊگهي وقت وارن منصوبن لاءِ مالي مدد جي ضرورت آهي. سفر ۽ رهائش جون سهوليتون ڏيڻيون پونديون. اسان کي اهڙن ماڻهن جي ضرورت پوندي، جيڪي صاحب نظر هجن.

سوال: توهان جي تحقيق سان ڪراچيءَ جھڙي شهري مرڪز کي ڪهڙو فائڊو پهچي سگهي ٿو؟

جواب: ڪراچيءَ ۾ ڪيترائي پارڪ ۽ کليل جڳهون وٺڻ کان خالي آهن،



ڊاڪٽر رفيع احمد جيڪو هن وقت ڪراچي يونيورسٽيءَ جي حياتيات (Biology) جي شعبي ۾ بايو سيلٽين پروجيڪٽ جي پرنسپل انويسٽيگيٽر جي طور تي ڪم ڪري رهيو آهي، خود پنهنجي ذات ۾ هڪ اداري جي حيثيت رکي ٿو. ڊاڪٽر رفيع احمد آمريڪا جي مشهور اوهايو اسٽيٽ يونيورسٽي مان پلانٽ فزيالوجي جي شعبي ۾ پي ايڇ ڊي ڪئي آهي. هو وارياسن بيابانن ۽ سامونڊي ريگزارن ۾ زراعت ۽ بيلا پوکڻ جي لاءِ زير زمين ڪاري پائيءَ جي استعمال ۾ خاص مهارت رکي ٿو. 'شهري' سان ڊاڪٽر رفيع احمد جي ڳالهه پوره

سوال: اسان کي پنهنجي بايو سيلٽين پراجيڪٽ جي باري ۾ ٻڌايو ته اهو ڪڏهن ۽ ڇو شروع ٿيو؟

جواب: هڪ وقت اهڙو به هو، جڏهن هي سمجهيو ويندو هو ته ڪارو پاڻي زراعت جي لاءِ موڙون نه آهي، پر پوءِ بعد جي تحقيق جي نتيجي ۾ هي ثابت ٿيو ته ڪجهه قسم جا پوٽا، وڻ ۽ جهاڙيون لوڻ برداشت ڪري سگهن ٿا ۽ انهن کي وارياسن صحرائن ۽ وارياسن سامونڊي علائقن ۾ آسانيءَ سان پوکي سگهجي ٿو. چيڪو، ڪيڪو، نم، سوران ٿيڪ، وارياسو پائين ۽ چئنڊر ان جا چند مثال آهن.

صحرائي ۽ نيم صحرائي خطن ۾ اهڙي زراعت کي وڌائڻ جي ضرورت آهي. پاڪستان ۾ بيابانن جو وڏو ۽ جهنگلن جي واديءَ جو عمل تيزي سان جاري آهي، ان ڪري ان ڳالهه جي ضرورت محسوس ڪئي ٿي وڃي ته بايو سيلٽين زراعت جي طريقي تي تحقيق ڪئي وڃي. 1970ع ۾ ڪراچي يونيورسٽيءَ ۾ هي انسٽيٽيوٽ قائم ڪيو ويو.

سوال: ڇا توهان پاڪستان ۾ ڪو فيلڊ پراجيڪٽ شروع ڪيو آهي؟

جواب: هاڻو، اسان سجاول ۾ لوڻ برداشت ڪندڙ چرڻ جي لائق ننڍن پوٽن جو منصوبو شروع ڪيو آهي. تقريباً ڏهه ايڪڙ زمين تي سونپيائي ۾ به اهڙا پوٽا لڳايا ويا آهن، جنهن کان پوءِ ان علائقي ۾ جانورن پالڻ جي صنعت شروع ڪئي وئي. بلوچستان جي ٻيلن واري کاتي پستي جي علائقي ۾ ڪيڪو پوکڻ جو منصوبو وڏي ڪاميابي سان مڪمل ڪيو آهي.

سوال: توهان ڪيڪو جي باري ۾ ڪهڙي تحقيق ڪئي آهي. ان

قسم جي زراعت جا ڪهڙا اقتصادي ۽ ماحولياتي فائدا آهن؟

سوال: دنيا ۾ ڪيڪو جا 20 مختلف قسم موجود آهن. اسان پنهنجي تحقيقي مرڪز ۾ انهن مان تقريباً اٺن قسمن کي ترقي ڏياري آهي. ڪيڪو مان ڪيترائي فائدا حاصل ڪري سگهجن ٿا. ان کي ٻارڻ جي ڪائيءَ طور، جانورن جي چاري طور ۽ زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو. غذائي مصنوعات مثلاً: ميوا ۽ ماکي حاصل ڪري سگهجن ٿا. برازيل ۾ ڪيڪو جي پيچ مان ڪافي (Coffee) پائي ٿي وڃي، ڪوئو حاصل ڪيو ٿو وڃي،

ڪيڪو جي ڪائي تعميراتي مقصدن لاءِ پڻ استعمال ٿئي ٿي. جنهن مان ننڍيون ننڍيون جهوپڙيون ۽ حفاظتي ڪٽڙي ٺاهي سگهجن ٿيون. هي سمورا فائدا وڏي سولائيءَ سان سڏاسنون حاصل ڪري سگهجن ٿا ۽ انهن کي استعمال ڪري، معاشي فائدين جي ذريعي عوام جي معيار زندگي کي بهتر بنائي سگهجي ٿو. ان سان گڏوگڏ ان ۾ زمين جي حفاظت، زمين جي سطح جي مضبوطي ۽ علائقي جي سونهن ۾ واڌارو پڻ شامل آهي.

سوال: ڇا دنيا جي ٻين علائقن ۾ ان سلسلي ۾ ڪاميابيءَ جا ڪجهه مثال موجود آهن؟

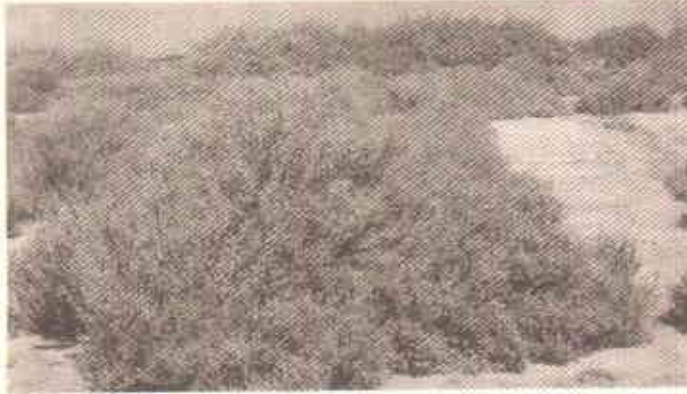
جواب: بيشڪ، آسٽريليا ۾ چرڻ جي

رہي سائيڪل ڪيل پاڻي بہ آب پاشيءَ جي مقصدن لاءِ استعمال ڪيو ويو وڃي، ڇا هي طريقو صحيح آهي؟

جواب: هاڻوڪا پر جيڪڏهن مناسب طريقي سان ان پاڻيءَ جو ٽريٽمينٽ ڪيو ويو هجي، خليج جي علائقن ۾ هي طريقو تمام گهڻو عام آهي ۽ ان مان تمام گهڻا بهتر نتيجا نڪري رهيا آهن.

سوال: اسان جي ملڪ ۾ ان قسم جي زراعت وڌائڻ لاءِ ڪهڙا قدم کنيا وڃن؟

جواب: جيئن مان پهريائين عرض ڪيو ته اسان کي اهڙن ماڻهن جي ضرورت آهي، جيڪي ان سلسلي ۾ تحقيق ۽ ترقيءَ جي منصوبن تي سرمايڪاري ڪن. جيڪڏهن سرمايو موجود به هجي، تڏهن به هيءَ سرمايڪاري ڊگهي عرصي واري هوندي، ان لاءِ انفرادي قوت موجود آهي، پر ان جي امداد ۽ حوصلو افزائيءَ جي ضرورت آهي.



جانورن جي چاري لاءِ سجاوڻ ۾ پوکيل لوڻانيو گاه

سجاوڻ ۾ لوڻ برداشت ڪندڙ چورڻ جي لائق نئين ٻوٽن جو منصوبو شروع ڪيو آهي. تقريباً ڏهه ايڪڙ زمين تي سونمياڻي ۾ به اهڙا ٻوٽا لڳايا ويا آهن.

جنهن جو هڪ سبب پاڻيءَ جي کوٽ آهي. انهن پارڪن کي درٻ ڪلچر ٽيڪنالاجي جهڙن پاڻي جي بچت جي طريقن ۽ زمين اندر پاڻيءَ جي ذخيرن کي استعمال ۾ آڻي نئين زندگي بخشي سگهجي ٿي. ان سلسلي ۾ اسان جي مهارت ۽ تحقيق وڏي مدد ڏيئي سگهي ٿي. ڪراچيءَ جي سامونڊي ڪنارن وارن ٻيلن جي تباهيءَ جي باري ۾ وڏيون وڏيون ڳالهون ڪيون وڃن ٿيون. ان تباهيءَ جو هڪ سبب هي به آهي ته مقامي دلداري بيلا چاري طور استعمال ڪيا وڃن ٿا، ڇاڪاڻ ته ٻيو ڪو به متبادل ذريعو موجود ڪونه آهي. جيڪڏهن اسان سامونڊي ڪناري جي ڪجهه مفاصلي تي ڪيڪر پوکيون ته انهن ڳوٺاڻن کي ٻارڻ ۽ چاري جو هڪ بهتر متبادل ذريعو ملي پوندو. اهڙي زراعت کي ترقي ڏياري اسان ڪراچيءَ ۾ به جانورن پالڻ جي صنعت شروع ڪري سگهون ٿا.

سوال: ڪراچيءَ ۾ سيوريچ جو

شھري جي ميمبر شپ

1997ع جي لاءِ 'شھري' جي ميمبر شپ نئين سر ڪرائڻ نه وساريو. 'شھري' ۾ شامل ٿيو ۽ شھريءَ جي طور تي هن شهر کي صاف ڪرڻ، صحت بخش ۽ ماحول دوست مقام بنائڻ جي لاءِ مدد ڪريو.

هڪ بهترين ماحول جي تخليق لاءِ 'شھري' ۾ شموليت اختيار ڪريو

جيڪڏهن توهان 'شھري' ۾ شامل ٿيڻ چاهيو ٿا ته هي ڪوپن ڀري، هيٺين ائڊريس تي موڪليو.

'شھري' بهتر ماحول لاءِ

206 جي - بلاڪ-2 پي اي سي ايج ايس ڪراچي
75400 پاڪستان، فون/ فيڪس 4530646

نالو

ٽيليفون نمبر ()

ايميل

ڌنڌو

(مهرباني ڪري فارم انگريزيءَ ۾ ڀري موڪليو وڃي)



شھري 'خصوصي رپورٽ'



سنڌ جا منگھ

حيدرآباد ۽ اندرون سنڌ جي گهرن کي هوادار ۽ روشن رکڻ لاءِ 'منگھ' تعمير ڪيا وڃن ٿا. هي منفرد طريقو گذريل ٻن سؤ سالن کان وڏي ڪاميابيءَ سان رائج آهي.

سان هلندڙ آهي. حيدرآباد شهر ۽ اندرئين سنڌ ۾ گهرن کي هوادار بنائڻ ۽ روشن رکڻ لاءِ گهرن تي 'منگھ' تعمير ڪيا ويندا آهن. اهڙا 'منگھ' اڄ به پراڻن گهرن جي چٽين تي ڏسي سگهجن ٿا.

'منگھ' جي تعمير هن ٽيڪنڪ تي ٿيندي هئي ته ڇت جي هڪ ڪنڊ جو تقريباً 3 x 3 چورس فوٽن جو حصو کليل ڇڏيو ويندو هو. ان جو اڌ حصو ديوار سان روڪيو ويندو هو. چورس شڪل جي سوراخ تي لوه جي سيخن جو چار بنايو ويندو هو ته جيئن ڪابه وڏي شيءِ ڪمري ۾ نه ڪري. ان سوراخ جو ڍڪ انجيسن سان جڙيل هوندو هو ته جيئن گهر ۾ رهندڙ ان کي ضرورت مطابق کولي ۽ بند ڪري سگهن. اندرئين سنڌ جي انهن علائقن ۾ جيئن ته هڪ هوائي سرنگهه موجود هوندي آهي، ان ڪري اهي 'منگھ' هرا کي چڪڻ ۽ ان کي هيٺ ڪمرن ۾ پهچائڻ جو مؤثر ذريعو ثابت ٿين ٿا. ايترو ڪنڊيشنر ۽ بجليءَ جي پڪن جي دؤر کان پهريائين سنڌ جي شديد گرم موسم ۾ گرميءَ کان بچاءَ جو هي واحد طريقو هو.

هاڻي نون گهرن جي ٺاهڻ ۾ 'منگھن' جو استعمال وڏي حد تائين گهٽجي رهيو آهي، ڇو ته هاڻي گهرن ۾ جديد سهوليتون فراهم ڪيون وڃن ٿيون. حيدرآباد جي هڪ شھريءَ جو چوڻ آهي ته، "منگھن" جي افاديت هاڻي ختم ٿي ويئي آهي ۽ هاڻي اهي صرف ماضيءَ جا يادگار وڃي رهيا آهن. پر ان جو مقصد هرگز هي ڪونه آهي ته، 'منگھ' جديد ٽيڪنالوجي جي ترقيءَ جي ڪري بيڪار ٿي ويا آهن.

جيئن پهريائين ذڪر ڪيو ويو آهي ته ترقي يافتہ دنيا پنهنجيون ترجيحوون تبديل ڪري رهي آهي ۽ نوانائيءَ جي باڪفالت استعمال جي ماحول دوست طريقي کي اختيار ڪري رهي آهي، جنهن ۾ شمسي توانائي، هوائي توانائي ۽ سامونڊي لهرن جي توانائي شامل آهن.

پاڪستان جهڙو گهٽ ترقي يافتہ ملڪ، جيڪو نوانائيءَ جي بحران جو شڪار آهي، اتي خاص طور تي ننڍن شهرن ۽ ڳوٺن ۾ اهڙن طريقن جي استعمال جي اڀروڪيسي جي ضرورت آهي.

اسان کي اهڙين سرگرمين جي حوصلو شڪني ڪرڻ بجاءِ حوصلو افزائي ڪرڻ گهرجي ۽ ان جي فائدي جو شمار نه صرف مالي پر ماحول جي بچاءَ جي اعتبار کان به ڪرڻ گهرجي، ڇو ته اسان جو ماحول اڳ ۾ ئي گهڻي ماحولياتي آلودگيءَ جو شڪار آهي.

ترقي يافتہ دنيا ۾ عمارتن ۽ رهائشي منصوبن ۾ نوانائيءَ جي بچت لاءِ نت نوان طريقا استعمال ڪيا پيا وڃن. نوانائي جي مؤثر ۽ باڪفالت استعمال لاءِ گهرن جا نت نوان ڊزائين متعارف ڪرايا پيا وڃن. ان جي ضرورت ان ڪري پيش آئي آهي ته اسان کي هي احساس ٿي ويو آهي ته اسان پنهنجي توانائي جي محدود وسيلن کي تيزيءَ سان خرچ ڪري رهيا آهيون ۽ انهيءَ عمل سان اسان پنهنجي ماحول کي به آلوده ۽ گندو ڪري رهيا آهيون.

اسان جي خطي ۾ گذريل هڪ ٻه سؤ سالن کان گهرن کي هوادار ۽ روشن رکڻ جي لاءِ قدرتي هوا کي استعمال ڪرڻ جو هڪ منفرد طريقو وڏي ڪاميابيءَ



روايتي منگھ

قاضي فائز عيسيٰ

جنهن جي شدت ريڪٽر اسڪيل تي 7.5 هئي. ان ڪوڊ جي نافذ ٿيڻ سان ڪوئيٽا جي شهرين جون ضرورتون تعريف ڪرڻ جي حد تائين پوريون ٿي رهيون هيون، ڇو ته ڪوئيٽا ۾ وقت بوقت اچڻ وارن زلزلن ۾ ڪوڊ جاني نقصان نه ٿيو، جيئنڪ شدت جي اعتبار کان، انهن مان ڪوڊ زلزلو 1935ع جي زلزلي جي برابر نه هو.

1935ع جي زلزلي جي نمايان باڊگيري جي طور تي ٽي 60 سالن کان پوءِ ليڪ ان ڏينهن يعني 31 مئي 1995ع جي ڏينهن هاءِ ڪورٽ ۾ ان ڪيس جي ڪچي پيشي هئي، جو ڪوئيٽا ۾ وري زلزلو آيو، پر خوشقسمتيءَ سان ڪوڊ جاني نقصان نه ٿيو، ڇو ته ان جي شدت ريڪٽر اسڪيل تي صرف 5.2 هئي.

هيءَ درخواست داخل ڪرڻ جي ضرورت ان ڪري پيش آئي ته، بلڊنگ ڪوڊ جي محافظن خود ان جي خلاف وري ڪرڻ ۾ اڳرائي ڪئي هئي ۽ ڪوڊ جي لاڳو ڪرڻ ۾ ناڪام رهيا.

فروٽ ۽ سبزي مارڪيٽ جنهن کي ڪوئيٽا جا شهري سهوليت خاطر استعمال ڪري رهيا هئا، اتي ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن گهڻ ماڙ شاينگ ڪامپليڪس ٺهرائي ڇڏيو. بلڊرز، سياستدانن ۽ ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن جي آفيسرن بدقسمت شهرين جي جائين جي قيمت تي پنهنجا هٿ رنگيا.

پر هاءِ ڪورٽ جي فيصلي ڪوئيٽا کي لٽڻ وارن ٽوڪڻن مان هوا ڪڍي ڇڏي آهي. هاءِ ڪورٽ جي فيصلي ۾ چٽي طريقي سان چيو ويو آهي ته واديءَ ڪوئيٽا ۽ ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن جي علائقي ۾ عمارتن جي اڏاوت کي ريگيوليٽ ڪرڻ جي لاءِ بلڊنگ ڪوڊ اجا تائين لاڳو ٿيڻ جي قابل آهي ۽ ان جي ٺهڻ جي سختيءَ سان پابندي ٿيڻ گهرجي.

بلوچستان هاءِ ڪورٽ جي فيصلي تي حڪومت ۽ ان جي اهلڪارن کي سختي سان عمل ڪرڻ گهرجي. ڪنهن ٻئي سبب جي ڪري نه ته گهٽ ۾ گهٽ قانوني ۽ آئيني فرضن جي پوراڻي لاءِ ئي پر انهن کي عمل ڪرڻ گهرجي.

هو، (جنهن جو ذڪر فيصلي ۾ به ڪيو ويو آهي) نه، ٽوڪڻا شهر جي توسيع افقي طرف ۾ ڪئي وڃي ۽ ان کي عمودي طور تي ترقي نه ڏني وڃي. گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوت مڪمل تباهي ۽ پوري آباديءَ جي برباديءَ جو سبب بڻجندي. بلڊرز جا ذاتي ۽ انفرادي فائدا لکين شهرين جي جاني تحفظ کان بعد ۾ هجڻ گهرجن.

ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ 1935ع جي زلزلي کان پوءِ مرتب ڪيو ويو هو، جنهن هن علائقي ۾ زبردست تباهي مچائي هئي ۽ جنهن ۾ تقريباً 60 هزار ماڻهو موت جو ڪاڄ بنيا هئا. ڪوئيٽا وارو 1935ع جو زلزلو سڄي دنيا ۾ رڪارڊ ٿيندڙ زلزلن ۾ جاني نقصان جي اعتبار کان يارهين نمبر تي هو. پر ايڏو تباه ڪن هئڻ جي باوجود به اهو خطي ۾ اچڻ وارو اڪيلو زلزلو نه هو.

تاريخي طور تي 1905ع ۾ رڪارڊ ٿيندڙ انگن اکرن مان به هي ظاهر ٿئي ٿو ته ڪوئيٽا کان 240 ڪلوميٽر جي قطر ۾ تمام شديد نوعيت جا زلزلا ابتدا رهيا آهن. 1852ع ۽ 1935ع جي وچ ۾ بلوچستان ۾ پندرهن زلزلا آيا، جيڪي ايترا شديد هئا جو انهن جي ڪري عمارتن کي نقصان پهتو. ڪجهه تباهي آڻيندڙ زلزلن جو تعلق معلوم ٿيل سرگرم پلان سان هو.

(ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو 10)

فيلڊ جي مشاهدن ۽ 1935ع جي زلزلي جي تعلق سان هي ظاهر ٿئي ٿو ته هتي هڪ سرگرم فالٽ موجود آهي، جيڪو وڏن زلزلن جو سبب بڻجي سگهي ٿو، جنهن ڪري ڪوئيٽا ۾ سنگين زلزلن جو خظرد موجود آهي.

(ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو نمبر- 11/10)

ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ 1935ع جي زلزلي کان پوءِ ٺاهيو ويو هو،

ڪڏهن ڪڏهن ئي اهڙو عدالتي فيصلو ٿيندو آهي، جنهن جو اثر ڪنهن شهر جي هر رهواسيءَ جي معيار زندگيءَ تي پوندو آهي ۽ جنهن سان شهرين جي زندگين کي تحفظ ملندو آهي. بلوچستان هاءِ ڪورٽ کي هي اعزاز حاصل آهي ته هاڻي ئي انهيءَ هڪ تاريخي فيصلو ڏنو آهي.

ڊويزن بينچ جنهن بيگم سعيده قاضي عيسيٰ، قاضي عظمت عيسيٰ ۽ منهنجي طرف کان ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن، ڪوئيٽا ڊيولپمينٽ اٿارٽي، حڪومت بلوچستان ۽ بين جي خلاف داخل ڪيل آئيني درخواست نمبر 125/1995ع تي پنهنجو تاريخ ساز فيصلو ڏنو آهي. اها عدالتي بينچ جسٽس اميرالملك مينگل ۽ جسٽس جاويد اقبال تي ٻڌل هئي.

هي بلوچستان هاءِ ڪورٽ ۾ داخل ٿيندڙ پنهنجي نوعيت جو پهريون مقدمو هيو، جنهن ۾ سرڪار کان هي مطالبو ڪيو ويو هو ته اها شهر ۾ عمارتن جي اڏاوت متعلق پنهنجون ذميواريون پوريون ڪري، ان جو فيصلو ان اعتبار کان به اهم هيو ڇو ته ان جو اطلاق نه صرف ڪوئيٽا ۾ تعمير ٿيندڙ هر عمارت تي ٿئي ٿو، پر هر اهڙي عمارت تي به ٿئي ٿو، جيڪا آئينده تعمير ڪئي ويندي.

وادي ڪوئيٽا ان خطي ۾ واقع آهي، جڪو زلزلن جي لحاظ کان سرگرم آهي ۽ ماضيءَ ۾ اتي ڪيترائي تباه ڪن زلزلا اچي چڪا آهن، جن ۾ وڏو جاني ۽ مالي نقصان ٿي چڪو آهي ۽ مستقبل ۾ به سخت زلزلي اچڻ جو امڪان آهي. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان- ص-194) ڪوئيٽا شهر مثالي هنڌ تي واقع نه آهي. زلزلن جو خظرد واديءَ مٿان هميشه لامارا ڏيئي رهيو آهي. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو-148)

مختلف ماهرن جي رپورٽن جي آڌار تي هي مؤقف اختيار ڪيو ويو

بلوچستان

هاءِ ڪورٽ

جو تاريخي

فيصلو



وادي ڪوئيٽا ان خطي ۾ واقع آهي، جڪو زلزلن جي لحاظ کان سرگرم آهي ۽ ماضيءَ ۾ اتي ڪيترائي تباه ڪن زلزلا اچي چڪا آهن، جن ۾ وڏو جاني ۽ مالي نقصان ٿي چڪو آهي ۽ مستقبل ۾ به سخت زلزلن اچڻ جو امڪان آهي.



شهری جي سيمينار ۾ (ماڃي کان) جناب ضياءُ الرحمان، پرويز نعيم، معتاب اڪبر راشدي، نويد حسين، نويد خان، عين العابدین ۽ ٻيا

تجويز ڪيل بجلي

گهرن مان 30

سيڪڙو ڪراچيءَ

۾ تعمير ڪيا

ويندا ۽ انهن تي

ڪو مناسب

ماحولياتي ڪنٽرول

به ڪونه هوندو،

جنهن ڪري اهي

شهر ۾ الودگي جي

سطح وڌائڻ جو

سبب بڻجندا.

سطح وڌائڻ جو سبب بڻجندا، جتي پهريائين ئي آباديءَ جي گهٽائي آهي. هن تجويز پيش ڪئي ته سمورن لاڳاپيل شعبن جي ماهرن تي مشتمل هڪ ڪميٽي قائم ڪئي وڃي، جيڪا زياده مناسب، موزون ۽ ماحول دوست توانائي پاليسيءَ جي تشڪيل ڪرڻ ۾ مدد ڏئي.

مسز مهتاب اڪبر راشدي چيو ته، اي پي اي (سنڌ) گهڻي مالي ۽ فني دٻاءُ هيٺ ڪم ڪري رهي آهي. الودگيءَ جي سطح جي ماپ ڪرڻ وارا اوزار، جن جي سخت ضرورت آهي، انهن جي فراهمي محدود آهي. تربيت ورتل فني عملو پڻ گهرجن موجب پورو

بجليءَ جي پيداوار ۽ ان جا ماحول تي اثر

’شهری‘ سي بي اي جي اهتمام هيٺ 3- آگسٽ 1996ع تي ڪرايل سيمينار جي رپورٽ

وڏي تعداد ۾ نجي بجلي گهر وجود ۾ اچي رهيا آهن ۽ حڪومت نه صرف انهن بجلي گهرن کي پارٽ (Fuel) فراهم ڪرڻ پر انهن کان بجلي خريد ڪرڻ تي به مجبور آهي، جنهن جو نتيجو سنگين مالي بحران جي صورت ۾ ظاهر ٿي سگهي ٿو. هن ان ڳالهه تي به افسوس جو اظهار ڪيو ته تجويز ڪيل بجلي گهرن مان 30 سيڪڙو ڪراچيءَ ۾ تعمير ڪيا ويندا ۽ انهن تي ڪو مناسب ماحولياتي ڪنٽرول به ڪونه هوندو، جنهن ڪري اهي شهر ۾ الودگي جي

نه شهرين جي شراڪتي تنظيم جي حيثيت ۾ ’شهری‘ بجليءَ جي پيداوار وڌائڻ جي حمايت ڪري ٿي، جنهن جي ملڪ جي خوشحالي ۽ ترقيءَ لاءِ گهڻي ضرورت آهي. پر هن ان ڳالهه تي افسوس جو اظهار ڪيو ته بجليءَ پهچائڻ جي نقصان، بجليءَ جي چوريءَ ۽ واپدا ۽ ڪي اي ايس سي ۾ پيشه ورانه مهارت جي کوٽ جي ڪري بجليءَ جي اگهن جي شرح ۾ تمام گهڻو اضافو ٿيو آهي.

هن چيو ته حڪومت جي خراب ۽ ناڪافي انرجي پاليسيءَ جي ڪري

’شهری‘ تازو ٺهي فريڊرڪ نومان فائونڊيشن جي تعاون سان هڪ سيمينار ڪرايو، جنهن ۾ مشهور ماهرن بجليءَ جي پيداوار ۽ ماحول تي ان جي اثرن جي مسئلن ۽ خاص طور تي ڪراچي شهر جي حوالي سان، ان تي تفصيل سان بحث ڪيو. هي سيمينار گذريل سال منعقد ڪرايل هڪ اهڙيءَ ئي سيمينار جو تسلسل هو. مقررین ۾ جناب نويد حسين (ايگزيڪيوٽو ميمبر ’شهری‘ بهتر ماحول لاءِ) مسز مهتاب اڪبر راشدي (ڊائريڪٽر جنرل اي پي اي سنڌ) جناب عين العابدین (پرنسپل عين العابدین ايسوسي ايشن) ڊاڪٽر نويد خان (حب ڪو پاور ڪمپني) ڊاڪٽر پرويز نعيم (پروگرام ڊائريڪٽر آءِ يو سي اين) ۽ پروفيسر ضياءُ الرحمان (انسٽيٽيوٽ آف انوائرمينٽل انجنيئرنگ اينڊ ريسرچ، اين اي ڊي انجنيئرنگ يونيورسٽي) شامل هئا. سيمينار ۾ وڏي تعداد ۾ پڌرڙن شرڪت ڪئي. سيمينار ۾ فريڊرڪ نومان فائونڊيشن جي ڪنٽري رپرزنٽيشن ڊاڪٽر اينڊ ڪلاڊ پڻ شرڪت ڪئي.

نويد حسين ان ڳالهه تي زور ڏنو

پاڪستان ۾ بجليءَ جي پيداوار

نسب ٿيل قوت	1000 ميگاواٽ	پيداواري قوت	10500 ميگاواٽ	واپدا	KESC / حب ڪو	فيصد
پاڻي واري بجلي	4317	-	-	ڪيٽوڀ	-	41.1
ٿرمل	4007	1800	323	-	-	58.4
ايٽمي	-	50	-	-	-	00.5
ٽوٽل	-	10500	-	-	-	-

جن بجلي گهرن کي اين او سي جاري کيا ويا

اي بي اي جائزو وٺڻ کان پوءِ هيٺين کي اين او سي جاري ڪيا:

- * گل احمد پاور پلانٽ 125 ميگاواٽ، ڪورنگيءَ ۾ جيڪو فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
- * تپال انرجي 177 ميگاواٽ فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
- * تراءِ اسٽار 110 ميگاواٽ ماڙي پور روڊ فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
- * لبرٽي پاور پراجيڪٽ 470 ميگاواٽ ميرپور ماٿيلو ضلعو ڏهرڪي قدرتي گئس سان هلايو ويندو.

اي بي اي سنڌ جي غور هيٺ پاور پلانٽس

- * اسپنر پاور پراجيڪٽ 170 ميگاواٽ، نارٿ ڪراچي، فرنيس آئل سان هلندو.
- * جاڳا فار ايسٽ بارج مائونٽيڊ پاور پلانٽ 135 ميگاواٽ، پورٽ قاسم، پاڻيائي پئٽروليمر گئس سان هلندو.
- * صباح شپ يارڊ بارج مائونٽيڊ پاور پلانٽ 228 ميگاواٽ پورٽ قاسم، فرنيس آئل سان هلندو.

معلوماتي جائزو پيش ڪيو. هن تجويز پيش ڪئي ته جيئن ته وڌ کان وڌ بجلي پيدا ڪرڻ ملڪ جي اهم ترين ضرورت آهي، ان ڪري ملڪ جي سڄي بجليءَ جي نظام کي زياده مؤثر ۽ ڪارآمد بنائڻ وڌيڪ ضروري آهي. هن چيو ته، جڳهه جي چونڊ ۽ پارٽن جي تبديليءَ جي سلسلي ۾ وڏي احتياط جي ضرورت آهي.

ڊاڪٽر پرويز نعيم نجفي شعبي جي وڏن بجليءَ جي منصوبن مثلاً حب ڪو وغيره جي ڪارڪردگي ۽ ماحول تي اثرن جي حوالي سان ڪڙي نڪتہ چيني ڪئي ۽ ان ڳالهه تي زور ڏنو ته حڪومت جي پرائيورٽ پاور پاليسي کي وڌيڪ شفاف بڻايو وڃي.

تفريبن کان پوءِ سوالن ۽ جوابن جو سيشن (Session) ٿيو، جنهن ۾ بجلي گهرن جي سلسلي ۾ شهرين جي انفرادي ۽ شهري تنظيمن جي ذميوارين جي متعلق سوال بحث هيٺ آيا.

نه آهي، ان جي باوجود به سنڌ راشديءَ چيو ته، اي بي اي سنڌ موجود وسيلن کي بهترين انداز ۾ استعمال ڪري رهي آهي ۽ پاور پلانٽن جي مسئلي کي مناسب اهميت ڏني پئي وڃي.

المجنير عين العابدن گهٽ ڪارڪردگي ۽ وڌيڪ آلودگي پکيڙڻ وارن پلانٽن ۽ ٽيڪنالوجيز جي استعمال کي چئلينج ڪيو، جن ۾ درآمد ڪيل فرنيس آئل ۽ ڊيزل سائيڪل سسٽم کي استعمال ڪيو ويندو آهي. هن جي راءِ هئي ته، درآمد ٿيل ٽيڪنالوجي تي وڌيڪ ڀاڙڻ جي ڪري اسان مهانگا ۽ گهٽ ڪارائتا مالي ۽ فني پئڪيج قبول ڪرڻ لاءِ مجبور آهيون. جنهن ڪري اسان جي ملڪي معيشت ۽ طبعي ماحول تي برداشت کان وڌيڪ بار وڌي ويندو.

جناب نويد خان پاڪستان ۾ اليڪٽرڪ پاور انڊسٽري/ٽيڪنالوجي ۽ دستياب پارٽ (Fuel)، فضائي آلودگي جا ماحولياتي اثر ۽ فضائي آلودگيءَ جي خاني جي ممڪن قدم جي باري ۾

بيشڪ شھري بھتر ماحول لاءِ بجليءَ جي پيداوار جي حق ۾ آھي، پر ان قيمت تي نه ته اھا ماحول ۽ مستقبل جي نسلن جي صحت متاثر ڪري، ڇو ته اھا ناپائيدار ترقيءَ جي طرف وٺي وڃي ٿي. هيءَ حقيقت آھي ته شديد ڪنڊرف جي پڪڙجڻ سبب انساني صحت ۽ بيلن تي برو اثر پوي ٿو.



ڪراچيءَ ۾ هڪ ڀيرو وري وري صفائيءَ جي مهم زور شور سان هلندڙ آهي. ڪي ايم سي جو غير حاضر عملو اچي پهتو آهي، گند ڪچرو کنيو پيو وڃي، پر ڪيستانين!! ڇا ڪراچيءَ جا شهري اميد رکن ته واقعي هن دفعي شهر هميشه لاءِ صاف ٿي ويندو؟

صديقه خانم

قاضي فائز عيسيٰ، امير علي پائي، رولينڊ جي
سوزا، وڪٽوريه جي سوزا، خطيب احمد

غيرقانوني عمارتن جي خلاف حڪومت جي مهم جي
سلسلي ۾ ڪمشنر هائوس ڪراچي ۾ 1-2 آگسٽ
تي ڪمشنر ڪراچي مسٽر حفيظ الرحمان ۽ شهري
جي ميمبرن جي ٽيل ميٽنگ جا تفصيل

شوبڪ ٽينڊڙ: مسٽر حفيظ الرحمان (ڪمشنر
ڪراچي) قاضي فائز عيسيٰ، امير علي پائي، خطيب
احمد، رولينڊ جي سوزا (شهري)

ڪمشنر ڪراچي جناب حفيظ الرحمان چيو ته تعميراتي سرگرمين جي
سمورن شعبن ۾ جواب ڏيڻ ۽ شفاف پتو هڻڻ ضروري آهي. مسز علي پائي
چيو ته، 'شهري' بهتر ماحول لاءِ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ کي
لکيو آهي ته، موجوده پيچيده صورتحال جو ذميواري ان جي قانوني
ڊپارٽمينٽ کي ڇو نه قرار ڏنو وڃي. جنهن جي نتيجي ۾ حڪومت کي
غيرقانوني اڏاوتن جي خلاف مهم هلائڻي پئي ۽ صدر ۽ ڪلفٽن جي
علاقن ۾ ڪارروائي ڇو نه ڪئي وئي، جتي وڏي پئماني تي خلاف
ورزيون ڪيون ويون.

مسز دي سوزا چيو ته، صورتحال ڪافي پيچيده آهي. شايد سرڪاري
آفيسرن جو هڪ وڏو تعداد قانون (بلڊنگ ڪنٽرول قانونن) جي باريڪين
کان واقف نه آهي. 'شهري' بهتر ماحول لاءِ گذريل سال کان ڪي به سي
اي جي ڪم جي طريقو ڪار جي تحقيق ڪري رهي آهي ۽ ائين ٿو لڳي
ته ڪوبه ذميواري قبول ڪرڻ لاءِ تيار نه آهي. پر ان جي باوجود به هر
شخص ملوث ۽ لاڳاپيل ضرور آهي.

ڪمشنر ڪراچيءَ چيو ته، 'شهري' کي انهيءَ مسئلي جي پيچيدگيءَ
جو علم آهي ۽ حالتن کي درست ڪرڻ ۾ ڪجهه وقت لڳندو.

خطيب احمد سول انتظاميا جي سربراه ڪمشنر ڪراچيءَ کي
درخواست ڪئي ته هو، 'ڪراچيءَ تي حڪمرانيءَ ۾ شهرين جو ڪردار'
جي موضوع تي ٽينڊڙ سيمينار ۾ شريڪ ٿئي.



ايس دي پي آءِ پاران اسلام آباد ۾ پي سالياني پائيدار ترقي
ڪانفرنس جي موقعي تي ڊاڪٽر ريني ڪلاڻ خطيب احمد ۽ ٻيا

فاطمي فائونڊيشن

سيونگ ميمبر آهن، پر شايد مستقبل
۾ سيونگ برقرار رکي نه سگهن، تن
لاءِ روزگار جو وسيلو بنجي سگهي. ان
ڳالهه کي نظر ۾ رکندي، 'سنگي'
پٽڙي ڳوٺ ۾ ڪرائف جو ڪم
شروع ڪرايو. جنهن ۾ ريشم جا
ليڊيز ڪوٽا، چادرون، اسڪرٽ،
ٿرالي سيٽ، بيٺ شينس، ٽيبل
ڪلاٽ، بلاٽوزر ۽ لملل جي روڻ جو
ڪم شروع ڪرايو. انهن عورتن جي
بنايل شين جي 'سنگي' طرفان
مستقبل قریب ۾ فائش ڪرائي
ويندي.

اهڙيءَ طرح 'سنگي' هڪ طرف
ڳوٺائين عورتن جي صلاحيت کي
وڌائي ۽ اڀاري رهي آهي ته ٻئي طرف
عورتن کهر وٺي واندڪائيءَ جي
وقت ۾ اضافي آمدني ڪمائي مردن
سان گڏوگڏ پنهنجي خاندان جو معيار
زندگي وڌائي رهيون آهن. اهو ڪم
سي کان پهريائين 1995ع ۾ پٽڙي
ڳوٺ ۾ متعارف ڪرايو ويو ته صرف
3 عورتون ريشم جو ڪم ڄاڻنديون
هيون، جنهن ۾ هڪ وڏي عمر جي
خاتون ۽ ٻه چوڪريون شامل هيون، پر
اڄ ڪلھ ان ڳوٺ ۾ تقريباً 45
عورتون 'سنگي' جي ان پراجيڪٽ
سان لاڳاپيل آهن، جنهن جي نتيجي
۾ پٽڙي ڳوٺ جي صرف عورتن جي
سيونگ هن وقت 45 هزار رپين جي
لڳ ڀڳ آهي ۽ پٽڙي جون عورتون
'سنگي' کي حقيقي معنيٰ ۾ پنهنجو
همدره، مددگار ۽ ساٿي 'سنگي'
سمجهن ٿيون.

('سنگي' خبرنامي جي ٿورن سان)

جنوري 1995ع ۾ وجود ۾
اچڻ واري تنظيم فاطمي فائونڊيشن
پٽڙي، جنهن جي تشڪيل ۾ مردن
جي حاڪميت ۽ عورتن ۾ تعليم نه
هئڻ ڪري 'سنگي' کي سخت
مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو پيو، پر پوءِ
به 'سنگي' جي مسلسل ڪوششن سان
عورتن ۾ شعور وڌڻ لڳو ۽ 'سنگي'
عورتن جي اندر جو ڊپ گهٽ ڪرڻ ۽
انهن جي صلاحيت کي اڀارڻ ۾
ڪافي حد تائين ڪامياب ٿي آهي. ان
جو ثبوت 12 عورتن جو ڳوٺ جي
سطح تي علائقي جي رسم ۽ رواج کي
نظر ۾ رکندي، پنهنجي مردن جي
راضيهي سان ننڍي پئماني تي ڪاروبار
شروع ڪرڻ آهي.

عورتن خود پنهنجي لاءِ اهڙي
ڪاروبار جي چونڊ ڪئي، جيڪو هو
ان پڙهيل هئڻ جي باوجود ڪري
سگهن ٿيون. انهن ڪمن ۾ ٽيلنگ،
لائيواسٽاڪ ۽ سيڊي سامان جا دڪان
هلائڻ وغيره شامل آهن. هي ڪاروبار
شروع ڪرڻ لاءِ انهن عورتن 'سنگي'
جي ڪريڊٽ پروگرام مان فائدو
حاصل ڪيو ۽ ننڍا قرض حاصل
ڪيا. ان کي ڏسي ڳوٺ جي ٻين
عورتن ۾ به حوصلو وڌيو ۽ اهڙي طرح
ڳوٺ جون ٻيون عورتون به تنظيم ۾
شامل ٿي رهيون آهن.

اهڙي طرح هڪ طرف ته عورتون
ڪاروبار ڪندي خاندان جي ڪفالت
۾ مردن جو هٿ وٺائي رهيون آهن ته
ٻئي طرف ڏکڻي وقت لاءِ هر روز هڪ
رپي جي حساب سا هر مهيني ۾
30/= رپيا بچت ڪري رهيون آهن،
جنهن سان ڳوٺ جي سطح تي ويلفيئر
جا ڪم ڪيا وڃن ٿا.

فاطمي فائونڊيشن 'سنگي' کي
درخواست ڪئي آهي ته 'سنگي'
آمدنيءَ جو ڪو اهڙو پروگرام شروع
ڪري، جنهن سان اهڙين بي سهارا
عورتن، جن جي مالي حالت خراب آهي
يا اهڙيون عورتون جيڪي في الحال ته

ملائشيا جي الهندن سامونڊي ڪنارن جي جزيرن جي ڀرسان هن ننڍڙي جزيري جو سرگرم رضاڪارن جي بين الاقوامي تنظيم سان اهڙوئي تعلق آهي، جهڙو شيرس جي ڪاروبار ڪندڙ فرمن جو والد اسٽريٽ سان آهي.

قديم روايتن، معياري تعليم جي هڪ ڊگهي تاريخي پسمنظر ۽ باراني بيلن سان ڍڪيل افسانوي جزيري پٺيانگ پنهنجي رهواسين کي هڪ منفرد عالمي نقطه نظر ۽ علمبرداريءَ جو مادو عطا ڪيو آهي.

خيال آهي ته پٺيانگ ۾ دنيا جي ڪنهن به شهر کان وڌيڪ في سيڪڙو عالمي علمبردارن جون تنظيمون موجود آهن، جنهن ۾ ٽين دنيا جو نيٽ ورڪ، پٺيانگ جي بڻدارن جي تنظيم، ذرتيءَ جا دوست، ملائشيا ماحولياتي جماعت جسٽ (Just) عوامي ٽرسٽ، ٻارڙن جي خوراڪ جي عالمي محرڪ جو نيٽ ورڪ، جيت مار ڊوائس جي متعلق تحريڪ جو نيٽ ورڪ، ٽين دنيا جو پيو پيرو اڀرڻ ۽ ٽين دنيا جي معيشت جهڙا رسالا شامل آهن. ٽين دنيا جي نيٽ ورڪ جي مارٽن ڪور جو چوڻ آهي ته، پٺيانگ جا رهاڪو، پنهنجي جزيري جي رهڻي ڪهڻي ۽ روپن تي هميشه فخر ڪندا رهيا آهن ۽ جڏهن به ان پرسڪون بيت جي پرسڪون ماحول کي خطرو محسوس ٿيو آهي ته اهي مقامي جدوجهد ۾ شامل ٿي ويا آهن. پوءِ انهن محسوس ڪيو ته، اڪثر مسئلن جون پاڙون ملڪي، علائقائي يا پوءِ عالمي نوعيت جون آهن. ڪاغذن ۽ پلن جي ڍيرن ۾ دفن ٿيل مارٽن ڪور کي پنهنجي دفتر ۾ ئي ڳولڻ مشڪل آهي، هو اڪيلي سر ترقي پذير ملڪن جو آواز اقوام متحده، عالمي بنسٽ ۽ بين بين الاقوامي ڪانفرنسن ۾ اٿارڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو آهي.

جڏهن سنگاپور جي ليڊر بي ڪوان يو ڪجهه چوند تيز ترين نوجوانن کي 1961ع جي ڏهاڪي جي آخر ۾ آڪسفورڊ موڪليو ته جيئن انهن جي تربيت ان طريقي سان ٿي سگهي جو اهي پنهنجي شهرين جي خوشحاليءَ ۾ اڳواڻي ڪري سگهن ته ڪور به انهن ۾ شامل هو. هو آڪسفورڊ کان واپس آيو ته، سنگاپور جي خزاني واري کاتي ۾ شامل ٿي ويو، پر جلديءَ ۾ ئي سندس

پٺيانگ

عالمي تنظيم جو ٻڌڻو

هتان جي معاشرتي تحريڪن جي رنگارنگيءَ ۾ ملائشيا جي اصل مزاج جي جهلڪ ملي ٿي، جنهن ته هي هڪ ننڍڙو اقوام متحده آهي.

ملڪ ملائشيا کي عالمي تحريڪ جي لاءِ ڪامل پرورش گاه تصور ڪري ٿو.

هتان جي معاشرتي تحريڪن جي رنگارنگي ۾ ملائشيا جي اصل مزاج جي جهلڪ ملي ٿي، جنهن ته هي هڪ ننڍڙو اقوام متحده آهي ۽ ملائشيا هائي دنيا جي اسٽيج تي هڪ عالمي اداڪار ۽ ڏکڻ جي چنپين طور تي قدر رکي رهيو آهي. ملائشيا جي بين غير سرڪاري گروهن جي لاءِ تحريڪن جو هي بين الاقوامي تناظر کين تشويش ۾ مبتلا ڪري ٿو. اهي چون ٿا ته پٺيانگ سان تعلق رکندڙ ملڪ ۾ انساني حقن جي لتاڙ، جمهوريت جي فقدان ۽ باراني ڏهين جي تباهي تي نه نمر رويو رکن ٿا، پر عالمي سطح تي انهن مسئلن تي اڳيان اڳيان رهن ٿا.

ڪور ان ان ڳالهه جي ترديد ڪري ٿو ته، ان جي گروپ ملڪي مسئلن کي منهن ڏيڻ ڇڏي ڏنو آهي. شايد ملائشيا عالمي بنسٽ جو ايترو محتاج نه هجي، جيترو ٻيا ترقي ڪندڙ ملڪ آهن، پر پوءِ به هو پنهنجي ملڪ جي معاشي ترقيءَ جي مادل جي مثال تي تنقيد ڪري ٿو. هو چوي ٿو ته، ان سان خوشحالي نه آئي آهي پر اها دير بنا نه آهي.

هن جو چوڻ آهي ته، ملائشيا کي اها برتري ان ڪري حاصل آهي، جو اسان پنهنجي معاشي ترقيءَ جي ڪري اتر کان ڊچن کان سواءِ کلي ڳالهه ڪريون ٿا. هي هڪ نهايت شعوري فيصلو هيو ته اسان پنهنجي ڪم کي بين الاقوامي سطح تي کڻي وڃون. ان عالمي طريقيءَ ڪار جي ڪري ملڪي حڪمت عملي تي هڪ نهايت مخصوص اثر پوندو. هو وڌيڪ چوي ٿو ته، اسان کي ترقي پذير ملڪن جي راءِ کي اهميت ڏيڻ گهرجي، جيئن هو اسان کي تباهه نه ڪن.

ڪور جي ٽين دنيا جي نيٽ ورڪ عالمي ڪانفرنسن جيئن 1992ع جي ريو ڊي جيزو جي آرٽ سمٽ، قاهره جي آبادي واري ڪانفرنس ۽ گذريل سال واري ڪورين هيگن ۾ ٿيل غرابت جي باري ۾ ڪانفرنس ۾ هڪ سرگرم ڪردار ادا ڪيو آهي. اني گروپ ڏکڻ جي غيرسرڪاري گروپن جي انهن ڪانفرنسن ۾ حمايت ڪئي ۽ ٽين دنيا جي ملڪن کي سرڪاري سطح جي اجلاسن ۾ پنهنجي دليلن کي مضبوط ڪرڻ ۾ مدد ڪئي.

کي ڄاڻڻ ۽ انهن کي حل ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

ادريس پنهنجي خانداني جهازراني، تجارت ۽ زيورن جي ڪاروباري معاملن جي پڻ سنڀال ڪندو آهي. هن ڪيپ کي يورپ جي امداد ڏيندڙ ادارن جي امداد سان هلايو آهي. ڪيپ جي عملي طور سرگرميءَ رنگ لاتو آهي. پر پنهنجي ڪاميابين جي باوجود ادريس حذر جي جو قنوطي آهي. هو چوي ٿو ته، قنوطيت کيس خبردار ۽ غير مطمئن رکي ٿي.

ادريس جي مخصوص نظريي جي مطابق هيءَ دنيا تباهه ٿيڻ واري آهي ۽ اسان پنهنجي ئي گند ڪچري ۾ غرق ٿيڻ وارا آهيون. هو چوي ٿو ته، ”ذرتي جو نظريو“ ۽ ٺڳيءَ لاءِ اصلاحات حڪومت کان به وڌيڪ طاقتور آهن.

ادريس جو هڪ ٻيو حمايتي انور فاضل آهي، جنهن نون چمندڙ ٻارن جي لاءِ ڪير جي فارمولي جي خلاف عالمي تحريڪ جي متعلق پهريون ڪم ڪرڻ تي بين الاقوامي صحت جو انعام کٽيو. جيڪو کيس پٺيانگ ۾ عالمي نون چمندڙ ٻارڙن جي خوراڪ جي تحريڪ جي نيٽ ورڪ ۽ مارٽن جي ڪير پيارڻ واري عالمي تحريڪ جي اتحاد قائم ڪرڻ ۾ مدد ڏيڻ تي مليو.

فاضل کي ان جي خريدارن جي تحريڪ جي ڪري اوڀر جو رالف نادر چيو ويندو آهي. جڏهن ته عالمي خريدارن جي يونين جي اداري جي متعلق، جنهن جو هن 1983ع ۾ ايوارڊ حاصل ڪيو، متعلق چوڻ آهي ته پٺيانگ جي انفراديت هيءَ آهي ته، سرگرم رضاڪارن کي شين جي عمومي تناظر ۾ ڏسڻ جي تربيت ڏني وئي آهي. هو مختلف مذهبن واري

خوشفهمي دور ٿي وئي.

هو ملائشيا جي هڪ نئين فعال غير حڪومتي اداري ڪيپ پٺيانگ جي خريدارن جي تنظيم کان متاثر ٿيو، جيڪا ان وقت سمنڊ کي آلوده Pollute ڪرڻ ۽ پٺيانگ جي مهائن جو روزگار ختم ڪرڻ وارين مصنوعات جي خلاف جنگ ۽ ترقياتي ادارن جي هٿان پٺيانگ جي ٻهڙن جي قدرتي بيلن کي بچائڻ جي جدوجهد ۾ مصروف هئي. ڪيپ جو باني احمد ادريس آهي، جيڪو سماجي گروهن ۾ هڪ خاندان جي سربراه طور سڃاتو پيو وڃي. اهو ادريس ئي هو، جنهن ڪور جهڙن نوجوانن کي اداري ۾ شامل ڪيو، سندن تربيت ڪئي ۽ انهن کي فعال بنايو.

ڪيپ جي وڪيل مينا رحمان جيڪا عوام جي مفادن جي مقدمن ۽ سرگرم آهي ۽ جنهن کي 1986ع ۾ ملائشيا حڪومت ٿوري وقت لاءِ جيل به موڪليو هو، چوي ٿي ته، هيءَ انڪل ادريس جي عمل جي قوت تي هئي، جنهن چؤطرف ٿيندڙ واقعن جي باري ۾ اسان جون اکيون کولرايون. هيءَ ان جي بصيرت تي هئي، جيڪا ڪيترن ئي ماڻهن لاءِ پرڪشش بڻي. ڏاڙهي رکيل ادريس پنهنجي عمر جي 60 واري ڏهاڪي ۾ اهڙو شخص آهي، جيڪو هن وقت پارٽي طرز جو ڪڙو پائل هوندو آهي. هو پنهنجي ساٿين کي مقامي مسئلن جي بين الاقوامي پيچيدگين جي متعلق اتساهيندو آهي. سندس مشورن مطابق صرف علامتن جو ئي نه پر مرض جو علاج ڪرڻ گهرجي. ادريس چوي ٿو ته: اسان پنهنجي پنهنجي ملڪ ۾ جيترو ڪجهه به ڪيون ٿا، پر وڌيڪ مسئلا اڀري پون ٿا. اسان کي انهن مسئلن کي پيدا ڪرڻ وارن عالمي سببن

سنڌي ۽ اڇي مٽ ڪپھ تي تباه ڪري رھيون آھن



ڪپھ جي فصل جي مڪمل ناڪامي ٿي سگھي ٿو. هي بحران ٽيڪسٽائيل صنعت جي تباهي جو سبب به بڻجي سگھي ٿو. جنهن سان اسٽاڪ مارڪيٽ بند ٿي سگھن ٿا ۽ گڏوگڏ بئنڪون به ڏيوالي جو شڪار ٿي سگھن ٿيون. ڇو ته پوري ملڪ جون بئنڪون، اسٽاڪ مارڪيٽن جي نئي پئسي تي هلن ٿيون. ملڪ غيرملڪي قرضن موٽائي ڏيڻ جي اهل نه رهندو. مطلب هي ته اسين ڏيوالپني ۽ بڪ جو شڪار بڻجي وينداسين.

خانھي جو آغاز

جيت مار دوائن جو بي اثر ٿي وڃڻ هڪ عالمي مظهر آهي. زرعي ماهر ان عمل کي عام طور تي جيت مار دوائن کي ڪپڻ واري چڪي جو نالو ڏين ٿا. ڪجهه جيت پنهنجي جسم ۾ اهڙا ڪيميائي عمل شروع ڪن ٿا، جيڪي انهن ۾ توليدي تبديلي برپا ڪرڻ جي صلاحيت مهيا ڪن ٿا. اهي ڪجهه اهڙا ڪيميائي جزا تخليق ڪن ٿا، جيڪي انهن جي جسم ۾ داخل ٿيڻ واري زرعي جيت مار دوا تي حملو ڪري ان کي بي اثر بنائين ٿا. تنهن ڪري انهن کي مارڻ لاءِ اسان کي دوائن جي وڌيڪ خوراڪ ۽ مقدار جي ضرورت پوي ٿي.

1980ع جي شروعات ۾ پاڪستان ۾ ڪپھ تي حملو ڪندڙ هڪ خاص ڪيڙي تي ڪنٽرول ڪرڻ لاءِ وسيع رينج رڪنڊڙ دوائن کي استعمال ڪرڻو پيو. تنهن ڪري ان ڪيڙي جي تعداد ۾ ته گهٽتائي ٿي، پر 1980ع جي وچ ڌاري ڪپھ کي نقصان پهچائڻ واري هڪ سنڌيءَ جي آبادي ۾ ان حد تائين اضافو ٿي ويو جو ان کي ڪپھ جي فصل لاءِ هڪ وڏو خطرو تصور ڪيو ويو. ان سنڌيءَ

تئين تئين ڪيڙن ماڪوڙن جن ۾ عام طور تي استعمال ٿيندڙ دوائن جو اثر نه قبول ڪرڻ جو رجحان پيدا ٿي ويو آهي، تن ملڪ کي هڪ ڏهن ۾ قاساني چڙيو آهي ۽ ملڪ جي اقتصادي نظام لاءِ هڪ خطرو بڻجي چڪا آهن.

ماهرن جو خيال آهي ته ان جو سڀ کان وڏو سبب ناقص ۽ غيرمعياري ٽيڪنالاجي آهي، جيڪا انهن دوائن ۾ استعمال ڪئي وڃي ٿي. ورلڊ ڪنزرويشن يونين (I.U.CN) پاڪستان جي ڊاڪٽر پرويز نعيم، ملٽي نيشنلز ۽ پروانشل ايگريڪلچر ايڪسپلشن ڊپارٽمينٽن کي ان ڳالهه لاءِ مجرم ٺهرايو آهي ته اهي آبادگارن کي غير ضروري جيت مار دوائن خريدڻ ۽ استعمال ڪرڻ جي غلط ترغيب ڏين ٿا. آبادگارن کي ائين ٿي اسپري ڪرڻ جي هدايت ڪئي وڃي ٿي. ان کان پوءِ ملٽي نيشنلز جي مارڪيٽ جي واڌاري جي مهمن کي تقويت پهچائڻ جي لاءِ انهن کي شيڊيول اسپري تي مجبور ڪيو ٿو وڃي. پاڪستان ۾ جيت مار دوائن جي استعمال تي جيتري لاڳت اچي ٿي، اها ملڪ ۾ پوکي ويندڙ ڪپھ جي ڪل قيمت جو تقريباً 26 في سيڪڙو آهي. (گنريل 6 سالن ۾ هيءَ لاڳت 20 سيڪڙو هئي.)

جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ،

ڪپھ جي سنڌي يا پن جي واٽرس ڪنهن به بيماري جي حملي کان وڌيڪ ويا آهي، جنهن تي ڪنٽرول ڪرڻ ڪافي ڏکيو آهي. جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ ڪيترن ئي موٽار نقصانن جو سبب بڻجي سگھي ٿو.

ان جي مطلب ڪنهن به سال

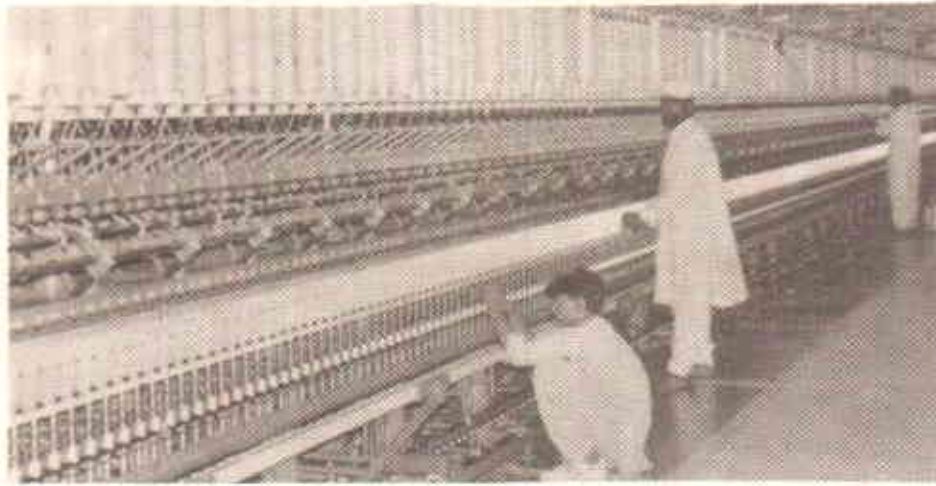
ظاهر ٿيا، جن موت جي صنعت کي بند ڪرڻ تي مجبور ڪري ڇڏيو. مثال جي طور تي سوڊان ۾ جتي 1975ع کان 1981ع تائين جي عرصي ۾ ڪپھ تي اچي مک جي حملي جي ڪري پيداوار ۾ 40 سيڪڙو گهٽتائي آئي ۽ جيت مار دوائن جي قيمت ۾ 600 سيڪڙو واڌارو ٿيو. جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ ايترو ئي خطرناڪ آهي، جيترو فصلن جي تباهيءَ سان پيدا ٿيندڙ معاشي صدمو.

دوائن جي خلاف مزاحمت پيدا ڪرڻ وارا ڪيڙا/جيت جلد ئي پنهنجو تسلط ڄمائن ۾ ڪامياب ٿي وڃن

کي ختم ڪرڻ لاءِ ابتدائي موسمي اسپري ۾ واڌارو ڪيو ويو ۽ زياده طاقتور دوائن استعمال ڪيون ويون، جنهن سان ان کي ناس ڪرڻ ۾ ته ڪا خاص ڪاميابي ڪانه ٿي، پر ڪپھ تي حملو ڪندڙ اچي مک جا قدرتي مخالف ختم ٿي ويا ۽ 92-1991ع تائين اچي مک ڪپھ جي فصل لاءِ سڀ کان وڏو خطرو بڻجي سامهون آئي.

موت جا ڪارخانا

سڄي دنيا ۾ جيت مار دوائن جي بي اثر ٿي وڃڻ جا اهڙا واقعا



89-1988ع ۾ آبادگارن ۾ پهريون ڀيرو توجهه جو مرڪز بڻي. 1980ع جي وچ ڌاري اچي مک خطرناڪ ڪيڙن/جيتن ۾ شمار ٿيندي هئي. سنڌيءَ جي ويا پهريون ڀيرو 1994ع ۾ منظرعام تي آئي. پر تڏهن به ڪنهن ان جي خطرن طرف توجهه نه ڏنو ۽ جيڪو نتيجو ظاهر ٿيو، اهو هي آهي ته آبادگار ڪيڙن، ماکوڙن ۽ جيتن خلاف هڪ ختم نه ٿيندڙ جنگ ۾ رڌل آهن.

ماهرن جو خيال آهي ته اچي مک ۽ سنڀين کان سواءِ ڪپهه تي حملو ڪندڙ ٻين جيتن تي به ان سلسلي ۾ تحقيق ٿيڻ گهرجي. ان تحقيقي دائري ۾ ڪم سرانجام ڏيڻ جو عزم رٿي پاڪستان جي زراعت کي استحڪام ڏيڻ جو سبب بڻجي سگهي ٿو. گهڻن ماهرن جي راءِ ۾ ان سان گڏوگڏ ئي ملڪ جو سياسي استحڪام پڻ ڳنڍيل آهي. 1992ع جي دؤران ڪپهه جي فصل کي قامر گهڻو نقصان پهتو. (جهد حق جي ٿورن سان)

جيئن جيئن نقصان ڏيندڙ ڪيڙن ماکوڙن کي تباھ ڪرڻ مشڪل ٿي رهيو آهي، آبادگار انهن تي وڌيڪ زهريليون دوائون چٽڪارڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، جنهن جو نتيجو ماحولياتي آلودگي جي صورت ۾ ظاهر ٿئي ٿو.

هن اهو وائرس 1992ع ۾ پهريون دفعو دريافت ڪيو هو.

ٽيٽونڪ ان وائرس تي ڪنٽرول ڪيو ويو آهي، پر ان جي باوجود ان ڳالهه جو خضرو موجود آهي ته هي وائرس هڪ دفعو ٻيهر حملو ڪري سگهي ٿو يا وڌيڪ فصل يا ٻوٽا ان جي زد ۾ اچي سگهن ٿا.

جوابن جي ڳول

زهريلين دوائن جي خلاف قوت مڌافت ۽ اچي مک جي وڌندڙ آبادي

ملين ڳنڍيون حاصل ٿيون. پنجاب ۾ ڪپهه جي فصل تي سنڀيءَ جو هي حملو غيرمتموقع ۽ حيران ڪندڙ هو. وائرس جي هڪ مشهور ماهر سيد خالد جي مطابق: 93-1992ع جي دؤران ڪپهه جي پٺن تي وائرس جو حملو اچي مک جي آباديءَ ۾ بي پناهه وڌاري جي ڪري ٿيو. ڇو ته ڪيڙن/جيتن جي ان قسم زهريلين دوائن جي خلاف بچاءَ واري قوت پيدا ڪري ورتي هئي. نيشنل ايگريڪلچرل رسرچ سينٽر اسلام آباد جي ليبارٽري ۾ ڪم ڪندي،

ٿا ۽ ٻين قسمن جي خلاف جهنگلي حياتيءَ جي گهٽائيءَ جي گهٽائيءَ جو سبب بڻجندا آهن. دوائن جي استعمال جي ڪري، ڪجهه قسمن جي ڪيڙن جي ختم ٿيڻ ڪري هڪ قدرتي خال پيدا ٿي پوي ٿو. جنهن کي ماحولياتي شڪاف جو نالو ڏنو ٿو وڃي. ان خال کي پرڻ لاءِ اهي ڪيڙا/جيت اڳتي وڌن ٿا، جن کي ختم ٿي وڃڻ وارن ڪيڙن/جيتن ڪنٽرول ۾ رکيو هو. ماحولياتي سسٽم ۾ اها تبديلي وڌيڪ تبديليءَ کي پيدا ڪرڻ جو سبب ٿئي ٿي.

ڪپهه تي حملو ڪندڙ ٻه وڏا ڪيڙا/جيت سنڀيءَ ۽ اچي مک ڪپهه جي فصل تي حملو ڪندڙ ڪيڙن/جيتن جي تعداد جو 60 سيڪڙو آهن. ڪپهه جو فصل پاڪستان ۾ معيشت جي ڪرنڪهي جي هڏيءَ واري حيثيت رکي ٿو. اثر ختم ڪري ڇڏڻ وارين دوائن مان 80 کان وڌيڪ اهڙيون دوائون آهن، جن کي ڪپهه تي حملو ڪندڙ سنڀين جي خلاف استعمال ڪيو ٿو وڃي. پاڪستان ۾ استعمال ٿيندڙ جراثيم ڪش دوائن جو 90 سيڪڙو ڪپهه جي فصل کي بچائڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي.

جيئن جيئن نقصان ڏيندڙ ڪيڙن ماکوڙن کي تباھ ڪرڻ مشڪل ٿي رهيو آهي، آبادگار انهن تي وڌيڪ زهريليون دوائون چٽڪارڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. جنهن جو نتيجو ماحولياتي آلودگي ۽ انهن جاندارن جي قسمن جي تباھيءَ جي صورت ۾ نڪري رهيو آهي، جيڪي قدرتي طور تي نقصان ڏيندڙ قسمن تي ڪنٽرول ڪرڻ ۾ مددگار ثابت ٿيندا آهن. پاڪستان ايگري ڪلچرل رسرچ ڪائونسل جي يوسف حيات خان مطابق: گذريل سال ڪنهن به ڪنٽرول جي نه هئڻ سبب اچي مک جي آبادي ڏه لک في ايڪڙ جي حساب سان به وڌي ويئي.

93-1992ع جي دؤران ڪپهه جي پٺن تي وائرس جي حملي جي ڪري ڪپهه جي فصل ۾ جيڪا گهٽائي ٿي، ان متعلق: (SDPL) جي طرفان جاري ڪيل انگن اکرن موجب 20 بلين رپين جو نقصان ٿيو. مقامي ٽيڪسٽائيل صنعت کي هلائڻ لاءِ حڪومت کي ڪپهه ٻاهران گهرائڻي پئي.

اهڙيءَ طرح 95-1994ع جي دؤران ڪپهه جي فصل تي سنڀيءَ جي حملي جي ڪري ڪائو لڳايل 9.5 ملين ڳنڍين جي مقابلي ۾ صرف 7.6

اوهان هيٺيو شيون پيهر استعمال لائق بڻائي سگهو ٿا.

- * ڌاتو يا لوھ مان ٺاهيل دٻا وغيره.
- * شيمپو ۽ پاڻيءَ جون بوتلون ۽ پلاسٽڪ جو ٿيلهيون وغيره.
- * مختلف ڪم لاءِ استعمال ٿيندڙ پاڻي جا دٻا.
- * استعمال ٿيل ڪتاب، رسالا ۽ اخبارون.
- * لفافا ۽ هڪ پاسي لکيل ڪاغذ.